

Poštšina plačana v gotovini

MODRA PTICA LETO XI.

LETO 1939/40

ŠTEV. 12

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša din 100.—. Posamezna številka din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 12. ŠTEVILKE

NOVEMBER

Ivo Brnčič: Problem mladosti v Cankarjevi duševnosti in literaturi (Konec)

Ivan Olbracht: Čudež z Julčo

Janko Lavrin: Od Ostrovskega do Čehova

Milena Mohoričeva: Blodnje intelekta

Razno

PROBLEM MLADOSTI V CANKARJEVI DUŠEVNOSTI IN LITERaturi

IVO BRNČIČ

(Konec)

Že sólo dejstvo, da ni Cankar nikoli prebolel občutka ponižanosti, ki mu ga je vcepila mladost, ne pomeni nič drugega kakor to, da se ni nikdar otrešel občutja manjvrednosti. Slednja predstava samega sebe kot otroka vzbuja v njem cel vihar nadvse bridkih asociacij, ki streme z neko mučno nujnostjo zmeraj v eno samo žarišče, ki se vselej zgoste v občutek brezmejne grenkobe nad samim seboj. Koliko strašne bolečine nad seboj diha že iz tistega opisovanja samega sebe v »Mojem življenju«! Še v zrelih letih ni mogel Cankar mirno gledati samega sebe, kakršen je bil nekoč, v vseh svojih otroških dvojnikih se je s skoraj samomučiteljsko trpkostjo upodabljal na moč klavarno in nebogljenjo, vselej nastopa »majhen in droben, starikasto upognjen, v ohlapni, predolgi in preširoki obleki, v velikih čizmah, do gležnjev blatnih, spačen pritlikavec, od nekod s ceste pritepen« (»Grešnik Lenart«, XVII. zv., str. 265). Ta obup nad samim seboj leži na otroku s tolikšno pezo, da ga v »Nini« popade samomorilska skušnjava v neposredni zvezi z mislijo, da je »berač in sin beračev« (»Druga noč«, IX. zv., str. 230). Edino občutje manjvrednosti pojasnjuje tudi neznansko občutljivost mladega Cankarja, zavoljo katere dobé, kakor je omenil že Izidor Cankar, mnoga drobna nevšečna naključja v njegovi razboleli, preveč dovzetni duši neko pretirano važnost, neko docela travmatsko globino; hoja v laze je bila na primer zanj tolikšna strahota, da jo je mogel primerjati zgolj z legendarnim Kristusovim trpljenjem: »Nikjer in nikoli ni bilo kraja temu klancu; nanj sem se spomnil, kadar sem v tistih časih in tudi pozneje bral o klancu na Golgato« (»Naš laz«, XVIII. zv., str. 269). Posebna pojavná oblika občutja manjvrednosti je tudi neka ljubosumna plahost, neka čudna bojazen pred razkrivanjem lastne notranjosti; v svoji nezaupnosti do ljudi in do samega sebe otrok krčevito zapira »kamrico svojega srca« tujim pogledom. Ko se Lenart vrača iz gozda, kjer je preživel nekaj radostnih trenutkov, zakaj zanj, ki se »med ljudmi ... čuti vedno manjvrednega« (Izidor Cankar, XVII. zv., str. XIII), je samota postala že pogoj vsakršne sreče, »je varno zaklenil svoje srce, da bi nečista roka ne segla vanj« (XVII. zv., str. 273). Kajti pred ljudmi nosi ta mladi Cankar vedno masko na obličju; ljudi ne ljubi, se jih celó boji ljubiti: »Srce samo sebi ni moglo in ni hotelo dopovedati, da je bilo lačno ljubezni; te lakoti ga je bilo sram« (ibid., str. 267). Težak razkol v otrokovi duši razodevajo te besede: beden in zapuščen, kakršen je, koprni k ljudem, je nedopovedljivo »lačen ljubezni«, a ta človekov najprvotnejši nagon po

sočloveku mu je nedostopen ravno zato, ker se zavoljo svojega občutja manjvrednosti boji ljudi in pred njimi beži. Saj njega, ki mu nikoli ni bilo usojeno, da bi okusil radostno zavest lastnega človeškega dostojanstva, ni sram samó lastne nežnosti, temveč se sploh samega sebe globoko sramuje: »Najhujši je bil sram, ki je glodal neprestano v mojem srcu ter me je napravil nezaupnega, nizkotnega, v zaničevanju in strahu bežečega pred samim seboj«, se je Cankar opisal v »Nini (str. 236). A svojevoljna osamljenost, ki je edino zavetje silovito preplašenega, do samega sebe pretirano, nevrotsko kritičnega otroka, ta njegova tuhtajoča molčečnost dobi pogostoma že videz zakrknjenosti ter kot taka sevê še bolj izziva ljudi, ki že tako niso kaj prida obzirni z njim. Njegove samotne sanje, v katerih išče uteho in pomoč zoper grdo, sovražno okolico in ki so potemtakem svojevrsten izraz samoobrambe pred ljudmi in življenjem, postanejo pomalem vzrok novih razprtij med njim in življenjsko resničnostjo, katere edini predstavniki so zanj neusmiljeni, brezčutni ljudje. Le-ti nagonsko slutijo, da pomeni otrokova sanjska zamaknjenost že sama po sebi upor zoper njihovo oblast: »Iz njegovih oči... so gledale sanje tako jasno in naravnost, da jih ni mogel zatajiti. Kdorkoli mu je prišel naproti, jih je videl koj, stresel je z glavo ter stisnil obrvi. Nič pravega ne bo iz tega fanta, zakrknjen je váse« (»Grešnik Lenart«, str. 273). V otroku, ki je »občutil to neprijaznost, kakor da jo je slišal«, se pri priči oglasi občutje manjvrednosti: »Nekaj je pač na meni, gnusen madež je, ki se ne da izbrisati in ki ga vsakdo vidi« (ibid.). Lenart se ni »še nikoli smejal« in ženske pravijo, da bi ga teple, »zakaj tak otrok je obseden« (str. 281). Spoznanje lastne veljave je zanj tako docela nezdružljivo z znosnim sožitjem s soljudmi, da je popolna izoliranost v samem sebi že pogoj njegove samozavesti: »Hudo je otroku in mnogo bridkosti užije, marsikatero solzo potoči, predno spozná, da je človek ter se potuhne váse« (ibid., str. 256; podčrtal I. B.).

Kajti zanj so ljudje v pravem pomenu besede mučitelji in njihova samovšéčna, hinavska dobrotljivost, od katere je v svoji bedi odvisen, mu je vrec peklenskih muk, ki se neredko sprosté v »strašni slasti sovraštva« (»Grešnik Lenart«, XVII. zv., str. 291). V VIII. poglavju »Grešnika Lenarta« nastopijo ti tržanski veljaki in »dobrotniki«, ti vzgojitelji, varuhi in skrbniki kot pravi pravcati inkvizicijski tribunal (podobna kabala, čeprav ne tako strahotna, se pojavi tudi v I. poglavju novele »Jure« iz zbirke »Za križem«), ki ga je pisatelj obdal s fantastično, groteskno scenerijo, sredi katere ni videti živih ljudi, marveč se premikajo in govoré zgolj njihove simbolične sence na zidu. »Bodimo blagi;« modruje poštar (»slaven zaradi svojih čednosti, posebno še zaradi milobe svojega srca«), »blagost pa je le ena in imé ji je bič... Kadar daš beraču desetico, pljuni mu na srce; desetica bo čekin. Dobrotljivost se mora verno čuvati, da ne razvadi berača z ljubeznijo... Zatorej je važno: daj svojemu bližnjemu vinar, a daj ga na koncu biča!« (str. 277). »Kdor sproži dobrotno dlan, jo hkrati široko nastavi; taka je njegova pravica,« — to je morala te družbe. »In še imenitnejša je: za čašo vina korec krvi! Kri je zlahtna pijača, posebno če lije po tenkih mladih žilah« (str. 278). A v svojem divje ranjenem ponosu gre Cankar še delj in posploši svoj osebni primer celó na narod: »Take narode je treba pretepati, da se ne prevzamejo... Vcepiti jim je treba spoznanje

suženjstva... Narod, na tak način vzgojen, je zelo poraben za tista mnogotera umazana opravila, ki se gosposkim narodom gabijo. Name-njeno jim je, da prenašajo za druge ponočni lonec... Kakor je z drob-nimi narodi, tako je z drobnimi ljudmi... In ko udarim, sem dobronik,« pravi učitelj, oficialni zastopnik vzgojnega sistema (str. 276).

A kakor iz značilne drastičnosti poslednjih besedi tragično vpije Can-karjeva smrtno užaljena samozavest, tako ta njegov poskus, da bi svojo osebo problematiko vključil v neko splošno pomembno vprašanje, že nakazuje pot od osebne obtožbe do objektivne obtožbe družbe, v katero so se naposled izlila mladostna doživetja sveta, ki so mu narekovala njegovo življenjsko občutje in v izdatni meri tudi njegov življenjski nazor.

Kako usodna vloga je pripadla psihološki dediščini Cankarjevega detinstva v drami njegovega življenja, to je poudaril že Izidor Cankar ter je sicer na kratko, a zelo temeljito orisal Cankarjev značaj glede na sledove, ki mu jih je vtisnilo občutje manjvrednosti. »Življenjske posledice take mladosti,« je zapisal, »so pomanjkanje vere vase, pre-trgano včasih z nezmernim samozaupanjem, bolj deklamatoričnim kot aktivnim, včasih smešno ponosnim in vedno kratkotrajnim; dalje zavest ‚zaznamovanosti‘, ‚obsojenosti‘, ki se včasih družijo z moralnim nihilizmom in večkrat z žaljivo drznostjo izobčenca; potem redna slabotnost volje, ki je tem mučnejša, kadar jo trenutni in ponesrečeni titanski zagoni pokažejo v vsej njeni nemoči; prepričanje, da je ves trud prazen in brezupen, in hkrati preverjenost, da je vsako pravkar izvršeno delo dobro in najboljše; velika raztresenost, zaradi katere ni mogoče niti urediti lastnega življenja, niti dosledno izvršiti velikih konceptov, ki se pa družijo s trenutki velike življenjske intenzivnosti, daleč nad povprečno mero globokega doživetja in s čudovito popolnim obliko-vanjem malega zamisleka; stalni občutek težke obremenjenosti, življenjs-ke peze, ki jo človek le v uri brezumne, pijane samopozabe vrže s sebe« (XVII. zv., str. XII).

Cankarjevo čustveno in miselno izživljanje je zmeraj nihalo med dvema ostro ločenima skrajnostima, ki pa sta obe izhajali iz istega osnovnega življenjskega razpoloženja. Najznačilnejše dejstvo njegovega življenja je neka stalna spremenljivost, neka dozdevna dvojnost njego-vega razmerja do ljudi in sveta, ki je bilo zdaj docela trpno, zdaj silo-vito dejavno; izmenoma se je popolnoma umikal iz življenjske stvarnosti ter se drugekrat spet srdito zaganjal prav v sredo »arene življenja«. A pogoji za obe vrsti reakcij na življenjski imperativ so se v njegovi notranjosti ustalili že v zgodnji mladosti, obema je bilo izhodišče isto občutje manjvrednosti z vso pisano množico svojih pojavnih oblik. Kot otrok je pred surovo resničnostjo bežal v vizionarno deželo svojih sanj in to je delal tudi pozneje, ko je sanje povečeval do pravega kulta ter je razočaran in obupan nad življenjem s svojo filozofijo »večnega hrepenenja« dejanski zanikal totranski svet. Vsa svoja mlada leta se je otepal s črnim obupom in kot odrasel človek se je boril s stalnimi napadi melanholije, potrtosti, malodušnosti, pesimizma. Kot otroka so ga nenehno trapili okrutni dvomi vase samega — njihova posledica je bila tista neverjetna, a kajkrat že boleсна samokritičnost, glede katere mu ga ni para med slovenskimi pisatelji. A ista psihološka zapuščina mladosti, zavoljo katere je bil vse svoje dni nadvse nesrečen človek in

pogostoma ubežnik iz življenja, ga je tudi vzgojila za največjega umetnika in borca v zgodovini slovenske proze. V njegovem mladostnem boju s sovražno družbo, ko je moral biti nenehoma na preži, se je njegova zmožnost opazovanja ljudi z malone biološko nujnostjo izostrila do popolnosti, ki se je kasneje blesteče uveljavila v njegovem umetniškem delu. Ker ga je usoda nemilo tepla že v zibeli, se je v njem razvila tudi povsem izredna občutljivost, iz katere je njegova umetnost v veliki meri črpala svoj trajni zagon. S to občutljivostjo je organsko povezana njegova izjemna moralna tenkočutnost, ki je bila spet samó delež njegovih krvavih otroških izkušenj s krivičnostjo ljudi in človeške družbe. Njegova umetnost mu je bila hkrati zavetišče pred mrazom sveta in napadalno orožje. Kot otrok je zahrepenel po lepoti ravno zato, ker je tako izbliza gledal grdoto tega sveta, kot možu mu je bilo stremljenje za lepoto ena bistvenih nalog človeškega pozemskega trajanja; a ravno to njegovo lepотно načelo, ob katerem je vrednotil življenje, je bilo tudi eden izmed virov njegove borbenosti. Zakaj njegova nezadovoljnost z življenjem se ni izražala edinole trpno, temveč tudi sila dejavno. Neodpravljeni občutek ogroženosti, ki mu ga je naprtila mladost, je bil psihološko jedro njegove silovite napadalnosti, njegovo ostro oko, ki mu ni ušla nobena človeška smešnost in napaka, njegov čudoviti čut za pravičnost in njegova žeja po lepoti pa so dali njegovi bojevitosti notranjo vsebino, merila in zaveden smoter. Njegova upornost je bila sprva zgolj individualno obrambno dejanje revnega človeka, ki mu je vse prepovedano in ki si je zategadelj vselej v laseh z družbo ter je zmeraj »grešnik«, kadar koli si zaželi tudi sam kake prijetnosti življenja; otrokova tatvina v »Grešniku Lenartu« je izraz obupanega hedonističnega gona proletarskega odvrženca, o tem pa, kako problematična je vrednost mnogih svetih postav družbene morale za tistega, ki sam ničesar nima, je Cankar nekajkrat izpregovoril (»Zgodba o poštenosti«, »Zgodba o nepoštenosti«, XVIII. zv., »Telesne vaje stražnika«, XIX. zv.). Tudi ta oseba, od kraja dokaj anarhična upornost se je izživila na dva načina: trpno v postavah in ideologiji »vagabunda« in »umetnikatujca«, dejavno pa v Cankarjevi vojni zoper filistra in dolino Šentflorjansko, v splošni kritiki človeških nraí, ki se je kmalu docela neogibno spremenila v bolj določno kritiko družbe kot take in slednjič v idejno podprto kritiko ene same, meščanske družbe. Tako je usoda Cankarju že z njegovo mladostjo začrtala njegovo pot do socializma, ki je bil skrajna meja njegovega življenjskega aktivizma. »Toliko sem navsezadnje občutil«, je zapisal v predavanju »Kako sem postal socialist« (XIX. zv., str. 5), »da nekaj na svetu ni v redu; ali ta nedoločni, nekako zamolkli občutek je bil že od nekdaj v meni, že od zgodnje mladosti... Krivica, ki jo doživi otrok, pa če je bila zadela njega samega, ali če jo je bil ugledal po naključju na cesti, če je bila storjena vedoma, ali ponevedoma, se zaseka v mlado srce ter ostane tam za zmirom neizbrisljiva, napravi otroka zgodaj zrelega in zgodaj trpkega, odpira mu siloma oči, da vidi prve in nerazločne sence tistih strahot, ki se mu kasneje razode-nejo v vsej okrutni goloti. Gledal sem take vsakdanje krivice, tudi na svojem telesu sem jih občutil mnogo in preveč«. Malo dalje je znova poudaril, da je spoznanje socialne bede, ki jo je gledal v dunajskem šestnajstem proletarskem okraju, samó »utrđilo in poglobilo tisto zamolklo, grenko nezadovoljnost, ki je bila od nekdaj v meni« (str. 9).

Njegova mladost je bila Cankarju medij, ki ga je do konca njegovih dni vodil skozi življenje ter je določil vse njegovo osebno, umetniško, idejno in politično usmerjanje. Takega, kakršen je bil, je izoblikovala njegova življenjska tragedija, ki se je bila začela na vrhniškem »klancu«; poslala ga je v svet kot večnega trpina, a mu je tudi napisala obsodbo, da bo nosil ljudem izročilo lepote, resnice in pravice, da se bo kot prvi resnični glasnik »naroda-proletarca« in v imenu slovenskih ljudskih množic, ki jim do njega nikoli ni bilo dano spregovoriti svojo besedo v slovenski literaturi, boril do konca svojih dni za vizijo novega, srečnejšega in plemenitejšega sveta. Njegova mladost je bila v socialnem pogledu *tipična* mladost; izšel je iz izvirno slovenskega bajtarskega podeželskega proletariata, ki je že nekaj desetletij prevladujoči sloj slovenske družbe in množinski predstavnik slovenskega naroda.⁵ Ta proletarski »klanec« je dal Slovencem njihovega največjega pisatelja...

ČUDEŽ Z JULČO

IVAN OLBRACHT

Ljudje hočejo za svoj denar nekaj imeti, kupčija je obenem tudi zabava, in pri Bogu, če bi ne bilo te, bi bilo v Polani vražje slabo preskrbljeno za spremembo. Toda v zabavo je tudi prodajalcu in kupčevanje brez zabave je morda pridobivanje denarja, ni pa nikaka kupčija.

Tako se v vaški štacuni, ki diši po vzhodni Češkoslovaški in poleg tega še po kisu, petroleju in po tiskanem blagu, Sura Fuxova zabava z rusinskim gazdom Mytro Mazucho, ki je v poldrugi uri pregledal in pretipal že vse kôse in zdaj pri treh odbranih s palcem preizkuša ostrino in na najboljšo izmed najboljših zlovoljno potrkava s členkom, kakor da bi hotel od nje odtolči teh poslednjih petdeset vinarjev, ki jih, kakor se zdi, Sura ne bo več popustila. Surin oče, Salamon Fux se ukvarja z rudinskim dekletom, ki si kupuje ruto, in s tremi ženskami, ki so ji pri tem prišle pomagat; s police jemlje rute, rdeče, zelene, rumene, z resami in brez njih, jih razgrinja, stepava in kaže proti svetlobi njihove izpreminjajoče se barve. Pred pultom mu pomaga hvaliti blago in ceno Bajnyš Zisovič, toda ker je Salamon Fux zahteval za rdečo z rumenimi rožami in s srebrnim žametnim sijajem 25 kron, a so žene ponudile 10, in ker so šele pri 22. kronah in 50. vinarjih, se Bajnyšu Zisoviču zdi, da bo stvar še dolgo trajala in da ne bo dočakal daljšega razgovora s Salamonom, gre k Suri.

»Sura, navagaj mi štiri kilograme moke!« naroči.

»Toda plačati, Bajnyše!« pravi Sura.

»Ts!« reče užaljeno Bajnyš in okrene glavo, kajti za tako umazano nezaupanje res ni mogoče najti odgovora.

In tako postavi Sura na tehtnico papirnato vrečo in zajema z loncem iz predala koruzno moko.

»Tak, tehle petdeset vinarjev boste popustili!« pravi Myter Mazucha, in pravi to tako, kakor da bi bilo to med njima že zdavnaj dogovorjeno.

⁵ Že Vodušek je poudaril, da na pr. »zunanji okvir« povesti »Na klancu« ustreza proletarizaciji našega malega človeka ob prelomu preteklega stoletja« (str. 118). Prim. tudi moj članek »Za Cankarjevo podobo« v Ljubljanskem zvonu, l. 1937., uvod in sklep.

»Hm-hm!« smehljuje odkimava Sura.

»No, pa mi navrzite škronicelj sladkorčkov za otroke!«

»Ta stane krono.«

»No, pa vsaj košček sladkorja!« godrnja ozlovoljeno gazda.

»Na-a!«

Zavitek moke za Bajnyša Zisoviča je stehtan, zavit in on ga hoče porabiti. Toda Sura ga drži. Oba imata roke na njem.

»Denar!« Sura se smeje. Kajti človeka bi bilo že zdavnaj konec, če bi se moral vedno le jeziti.

»Misliš, da ti ga ne bom dal?«

»No, kar sem z njim!«

»Kaj nisem pri vas še nikoli kupil štirih kil moke?« pravi malce ježno Bajnyš.

»No, še košček cukra za otroke!« zahteva glasno Myter Mazucha in vrže samozavestno denar na mizo.

Sura prime vrečo z moko in jo položi zadaj na polico, čeprav se Bajnyš Zisovič sklanja daleč preko pulta, jo vleče za obleko in kriči: »No, počakaj vendar!«

Sura gre k Mazuchi, ugotovi, da manjka dvajset vinarjev, toda gazda se dolgo ne pusti o tem prepričati. In Mazucha se znova vrača k svojemu škroniclju sladkorčkov za otroke. Nato dokazuje, da je kôsa draga. Toda Sura stoji pred njim negibno, upira preko njegove glave oči nekam v prazno in potem ko gazda razlaga, kakšna je cena kôs pri Schönfeldu v mestu, in kako sramotno bi bilo, če bi mu ne navrgla vsaj koščka sladkorja, pravi Sura zdolgočaseno, ne da bi ga pogledala:

»Manjka še dvajset vinarjev.«

»No, saj vam jih bom jutri prinesel,« se končno uda Mazucha.

»Kajpada,« odgovori vljudno Sura, pograbi denar, vzame kôso in jo tudi položi zadaj na polico, »kôso vam do jutri shranim.«

Mazucha dokazuje, da jo že danes potrebuje, in se pridruša, medtem ko streže Sura otroku, ki je prišel po kis.

»No, Sura!« pravi energično Bajnyš, medtem ko vrže Myter Mazucha zlovoljno na pult dvajsetico.

»Hm-hm!« maje Sura z glavo.

»Šuleme,« kliče Bajnyš zlovoljno starega Fuxa, ki je s ceno že pri enaindvajsetih kronah in z ženskami in ruto že pri vratih, kajti odhajati do vrat in se znova vračati k pultu je eno izmed pravil te zabave.

»Hm-hm!« odkimava z glavo Salamon.

Bajnyš Zisovič se torej opira na pult, se praska po kostanjevi bradi in ko Sura tehta neki ženski živinsko sol, razmišlja: »No, nimam... krvosesi! Oderuhi! Da bi vas kuga! Prašičji rilci! Če bi imel, bi vam tisti petak vrgel pod noge. Nimam, no!« Toda Bajnyš Zisovič si tega ne misli kar tako, kakor se že take stvari nejasno motajo v glavi, ampak si misli to s čisto določenimi besedami. »NIMAM,« si misli; — in to zelo na glas in nekako z velikimi črkami. »Nimam, nimam, nimam... Kaj hočeš? Žena čaka doma na moko.«

Pa gre k durim, k Salamonu in trem ženskam in mu pravi po židovsko:

»Šuleme, da bi mi vi ne dali na upanje štiri kile moke?«

»Ne.«

»Veste, da imam osem otrok?«

»Nisem jaz kriv,« pravi hladno Salamon Fux in stepava pred ženskami ruto z rumenimi rožami.

»Vem! Ali pa veste, da že od včeraj niso jedli?«

»Vse zaman, Bajnyš. Že dve leti si mi dolžan osemdeset kron...«

»Kaj vam ne delam s konjem?«

»Jooo, s konjem mi voziš, zaslužiš dvajset kron, za petindvajset kron pa si vzameš blaga.«

»Ja, kakor da bi mi ga kdo dal!«

»In dolg je vedno enak. Kaj bi se pregovarjala, Bajnyš?« In Salamon se znova obrne k ženskam: »No, da bo prav...« in jih znova pelje k pultu, »za dvajset!«

Bajnyš se znova opira ob pult in si misli: »Če bi recimo, ker si človek takole stvar vedno lahko predstavlja, če bi na primer v žepu imel stotak, ali bi ga zmenjal temule garjavcu na ljubo? Kajti takle zelen stotak, kadar ga zmenjaš, ga ne spraviš nič več celega; kakor da ni več stotak. Kajti ženske so na denar kakor nore: Potrebujemo moko in krompir, na šabes¹ moramo imeti bel kruh, Hanele nima pod svojimi cunjami niti ene srajce, kaj misliš narediti glede čevljev za zimo... in kaj vem kaj še vse...« Bajnyš vzdihuje: »Oj, ojoj... Morda bi ga vendar zmenjal!« A pravi si: »No, nimam... Joj! Toliko denarja! Stotak! Kje naj ga vzame v teh hudih časih ubog voznik?«

S temile ženskami bo stvar še dolgo trajala; znova hočejo uteči; one so šele pri trinajstih, Fux pa pri devetnajstih petdeset. In tako se Bajnyš Zisovič opogumi in še enkrat reče Salamonu:

»Slišite, Šuleme, zdaj pa zares! Otroci res niso jedli! Glejte, saj gre le za borih pet kron; in z delom jih bom odplačal...«

»Ne.«

»Usmilite se moje družine, Šuleme!«

To je pa že precej krepka beseda in takih izrazov Salamon Fux ne trpi. Začenja kričati, da je tega že sit, ker se to ponavlja dvakrat na teden, da mu z delom nikoli nič ne odplača, ker, kadar mu kaj dela, znova prosjači, da on, Salamon, prav tako ne krade pa konec in zadosti in: »Niti vinarja več, pa če se na glavo postaviš!«

Bajnyš je v dno duše užaljen. Nekaj časa postoji še pri pultu in zmerja, kolikor more. Ko pa pride v štacuno nekaj ljudi in se nihče zanj ne zmeni, se zmuzne v točilnico in od tam v kuhinjo.

Tam gospa Ester pravkar valja testo in njeni zavihani rokavi se nad komolci zajedajo v tolste roke. Zlovoljno se ozre na prišleca. Njene strah vzbujajoče oči Bajnyša ne prebodejo naenkrat, marveč ga nekaj trenutkov prebadajo od nog do glave.

»Git morgn! Poslušajte, Ester,« pravi Bajnyš naglo in kakor samo ob sebi umevno, »...ali imate morda košček kruha? Samo grizljaj, danes nisem imel in nikoli...«

»Ts!« dvigne jezno Ester glavo... »Zakaj si ne kupiš v štacuni?«

»Saj pravim: samo grizljaj.«

Bajnyš Zisovič sede na pručko pri ognjišču in pokaže s tem, da je voljan počakati in prične zabavati Ester z vestmi o pribujski svatbi Chave Davidovičeve z Mendlom Rosenthalom. Pripoveduje, kakšna je bila nevesta, da je mladi Glejzer v svoji črni suknji, z velikim trdim

¹ Šabes = sabbat: sobota, ki jo praznujejo Židje kakor katoličani nedeljo.

klobukom in belimi rokavicami bil videti kakor češki gospod podučitelj v krsti, da je debela Malči Herrgottova dobila od sestre iz Amerike staro plesno obleko z ogromno, iz volne izdelano rdečo rožo in da je bila v tej obleki tako natrpana, da bi bila kmalu počila, in da ji je roža prišla ravno na nedra, pecelj pa pod popek. »Hi!« je zacvilila gospa Ester, Bajnyš pa se je zagrohotal; nato si je Ester obrisala močnate roke ob tolsti trebuh in šla odrezati Bajnyšu kos pšeničnega kruha.

»Kaj pa kuhate za kosilo?« vohlja Bajnyš.

»Kaj kuham? Kuham! Kaj te skrbi, kaj kuham!« izbruhne gospa Ester. To je bilo torej napak, zato Bajnyš znova pripoveduje o svatbi, o frizuri gospodične Vilkovičeve, ki je bila podobna babilonskemu stolpu, o rumenih čevljih Icka Heškoviča, ki so kakor čolni, o smrkavem nosu starega Rosenthala, zraven pa lomi koščke kruha in je. In ko Ester ne odvrne pogleda od testa, vtakne Bajnyš večji kos kruha v žep. In ko gospa znova pokaže zanimanje z nekaterimi visokimi »Hi!«, se Bajnyš že odpravlja, preneha pri vratih s pripovedovanjem in kakor mimogrede pravi:

»Poslušajte, Ester, v štacuni mi nočejo dati na upanje štiri kile moke, recite Surinki...«

Toda kakor bi dregnil v osje gnezdo. Gospa Ester udari z valjem po deski, zavreši in upre roke v bok.

»No, saj ni treba, ni treba...« jo hitro miri Bajnyš.

Toda gospa Ester je že tam. Mar kdo misli, da kradejo? Ves teden ne vidi krajcerja; daj, daj, daj, in sleherni dan le daj in počakaj; šulem ne ve, kje se ga glava drži, moko bo treba plačati, blago bo treba plačati, banki bo treba plačati, davke bo treba plačati in vsi jedo in se oblačijo le na njihov račun; ona bo kmalu hodila bosa, Surinka pa si mora vsako capo prijkati...

Toda Bajnyš je že odšel. Ni šel skozi točilnico in ne skozi štacuno, šel je preko dvorišča.

„Garjevci!“ si misli.

Na dvorišču pred pasjo hišico leži kosmat pes. Skozi odprta vrata, ki vodijo na dvorišče, prihajajo s ceste gosi in pes jih negibno ogleduje izpod čela. Vrag vedi, kako imajo bogatini vse to urejeno! Recimo ta pes: Fuxovih gosi niti ne pogleda pa če bi mu zlezle v gobec; ako pa se med nje pomeša tuja, jo že goni, gos beži, gaga, plahuta s krili, pes pa ji puli rep. Mrha! In tega ga nihče ni niti učil.

„No, le čakajte,“ si misli Bajnyš, „Gospod Bog vam bo že še poplačal pri otrokih! Fant se vam bo spridil. Fi, to je bila slavnost in prevzetnost, ko se je rodil. Fuxova je z veličastnim odkritim seskom, ki ga je vlekel otrok, sedela ves dan na klopici pred štacuno, poleg nje pa je stal lonec s toplo gosjo mastjo, v katero je s prosto roko pomakala bel kruh, da se ji je kar cedila po bradi. Češ, le glejte to glorio in premožnost! Fi! Toda fant bo lump. Iz Košic ne piše drugega kakor po denar.“

Bajnyš Zisovič gre po cesti skozi vas. Predstava velike, nabrekle vreče v Surinih rokah in predstava žene, ki čaka doma na moko, ga navdaja z novimi skrbmi. Med hišnimi plotovi se ustavlja. Bije se ob stegna: »No, nimam!« V čelo se mu zarežejo gube, levi kot ust, očesa in leva nosnica se mu natezajo navzgor v bolestno in obenem zamišljeno rezanje. »Nimam!... Nimam krone, nimam drobiža, ničesar nimam!«

Napoti se k Srlu Nachamkesu. V kovačnico.

»Git morgn!« ga pozdravi med durmi.

Srul Nachamkes, ki je ves črn, da je videti, kakor bi se držala njegove brade, zalizcev, oči, rok in črnega usnjenega predpasnika smola, dela v sajasti kovačnici pravkar iz treh kosov starega železa novo podkev. V eni roki drži klešče in obrača z njimi razbeljene koščke v vignju, z drugo pa vleče meh.

»Ti, Srul, bi mi lahko posodil dve kroni?«

Srul, čigar obe roki sta zaposleni, se zlovoljno okrene: »Kakor bi bil prav zdaj čas za posojanje dveh kron!«

»Vem, no, pa ne, pa ne,« pravi Bajnyš z levim kotom ust, z levim očesom in z levo ramo, »toda košek krompirja mi pač posodiš?«

Srul Nachamkes se hoče razjeziti.

»No, pa ne, pa ne,« mu ne da priti do tega Bajnyš. »Pa mi daj ščepec tobaka!«

Srul izvleče pločevinasto škatlico s ščepcem tobaka in Bajnyš si zvije cigareto. Nato gre k verigi z motvozem in vleče namesto kovača meh.

»Ti, Srul, ki si takole moder, veš, zakaj se kristjani pozdravljajo ‚Dobro dan!‘ in mi ‚Dobro jutri!‘?«

»Ne.«

»Veš, Git morgn! ni dobro jutro, ker morgen ne pomeni jutro, marveč jutri. Ali Goj¹ je konj. Ta misli le na danes, na zdaj, na takoj. Mi pa mislimo dalje. Vsaj na jutri. Vsaj.«

»Odkod to veš?«

»Malamet² je to pripovedoval v hedru³ otrokom.

»Moja dekleta nikoli nič takega ne prineso iz hedra. Te bi le jedle ... Ti, ampak tole je dobro!«

»To je zelo dobro, Srul! Jutri! Jutri, to je najvažnejše, Srul! Današnji dan ni prav nič več važen, tega smo že dočakali, Gospod Bog pa naj ga nam da še preživeti. Nimam moke: no, nimam; nimam dveh kron, no, nimam; nimam koška krompirja: no, saj do večera ne umrem. Toda jutri! To je važno, Srul! Dobro jutri. In po novem jutri, vedno znova dobro jutri.

Srul Nachamkes potegne iz vignja dva koščka železa, ki se belkasto bleščita, ju položi na nakovalo in oba moža udarjata po njih s kladivi, Srul z večjim, Bajnyš z manjšim, nakovalo zveni, železo po malem rdeči in odskakuje od nakovala.

In ko je spojeni kos železa zopet v ognju, vprašuje Nachamkes, medtem ko grebe žerjavico na kup:

»Kako da si ti, Bajnyš, izposojaš dve kroni! Saj si več kot teden dni vozil v Pribuji kamenje na cesto.«

»Jaz? V Pribuji? Da sem na cesto vozil kamenje? Več kot teden?«

»No ja, Borach Davidovič te je videl.«

»Borach Davidovič da me je videl! Kako me Borach Davidovič ne bi videl? Več kot teden! Ts! En dan sem vozil kamenje! Za petnajst kron! Koliko moke pa dobiš za petnajst kron? In jaz imam osem otrok! Pri s v a k u sem bil čez teden, pomagal sem mu postavljati domek, ko pa mora biti do zime gotov. Še nekaj ti povem, Srul: Veš, kako so prišli ljudje v Ameriko?«

¹ Goj je židovski zaničljivi izraz za kristjana.

² Malamet = židovski učitelj.

³ Hedr = židovska šola.

»No, kako naj bi prišli tja! Pripluli so tja; z ladjami.«
»No, ja, pripluli!?! To se ve, da so od stvarjenja Adama in Eve morali nekako priti tja. Toda kdaj so pripluli tja?«

»No??«

»Kralj Šalamun jih je prepeljal. Ta je že imel tako velike ladje.«

»Od česa so pa postali rdeči?«

»Od sonca.«

»Je to tudi povedal malamet?«

»Da, Chaimku.«

»Modrec je.«

»Je. In iz Chaimka bo prav tak.«

In, ko na nakovalu dajata trem kosom starega železa obliko podkve in Srul drži in bije in Bajnyš prav tako bije, pravi Bajnyš:

»Poslušaj, Srul, strašno sem lačen. Kar živim še nisem bil tako. Od gladu se ves potim. Nisem ne večerjal, ne zajtrkoval. Kaj nimaš prav ničesar tam?«

»Pojdi, pa povprašaj Lajo!«

Bajnyš gre čez dvorišče do hiše in pomoli glavo v izbo.

»Git morgn, Laja, kaj kuhaš za kosilo?«

»Kaj kuham! Nič ne kuham!« odgovori drobna kovačica.

Resnično. Peč je mrzla. Toda na klopici leži kup sveže natrganih redkvic in čebule. Bajnyš gre naravnost k njim.

»Posodi mi jih par!«

Toda drobna kovačica poskoči kakor koklja, steče pred zelenjavo, jo z vsem telesom zakrije in se razčeperi:

»Ne! Nič! Kaj naj dam otrokom za kosilo?«

»No, no,« pravi Bajnyš očitajoče, »kakor bi jaz še nikoli ne dal tvojim dekletom redkve!«

»Torej, eno!« Kovačica je vsa zaripla.

»Ne! Štiri! Za vsakega pol!«

»Ne!« kriči Laja.

»Pa tri!« vpije Bajnyš.

»Eno!« vrešči Laja.

»Tri!«

»Ne!«

»Tri!«

»Dve!«

»No, pa daj sem!« Oči mu gore, kakor ubijalcu. »Ampak tri čebule!«

»Ne!« vrešči Laja.

»Dve!«

»Ne!«

»Eno!« vpije Bajnyš.

»Na!«

In po tem prizoru, ki je bolj sličil nagli tatvini kakor pa prijateljskemu pogajanju, se Bajnyš, še ves razburjen in tresoč se kakor konj po naglem diru, usede na klop. Kovačico, ki še varuje s telesom zelenjavo in ki se, ko pride od napada malo k sebi, vprav pripravlja, da bi zajokala, takoj pomiri z razlago o dobrem delu, ki ga je izkazala njegovim otrokom, in z obljubo, da pojde na jesen v ravnino in pripelje njenim dekletom jabolk.

Toda kovačica je še vedno na tem, da bo zajokala in zavpila in Bajnyš se je malce boji. Zato gre raje v kovačnico še za nekaj hipov vleči meh.

»Pa z bogom, Srul,« pravi, ko so podkve narejene, »povej Laji, da je pridna in da ji pripeljem kumare.«

In se napoti domov. Ima pol ure hoda in hodi z naprej sklonjeno glavo, kakor bi ga hotela prehiteti, in s sključenim hrbtom.

Gre mimo rusinskih hiš, kjer nima kaj iskati, mimo židovskih hiš, kjer nič nimajo in okoli štacun, kjer mu ne dajo na kredo, bodisi, ker ne kupuje, bodisi, ker je dolžan.

Dobro jutri! To je važno, ker danes že nekako pretolčeš. Fi! Ali jih je morda malo pretolkel v teh dva in tridesetih letih? Ali je morda že kdaj dopustil Gospod, da je le eden izmed njegovih Židov umrl od gladu? Kar svet stoji se to ni zgodilo. Kadar je bilo najhujše, je vedno poslal z neba mano in prepelice. Lahko bi bilo še hujše, pa bi niti on niti njegovi otroci ne umrli od gladu. Dobro! Borach Davidovič ga je videl v Pri-buji. Ko je vozil kamenje. Dobro! Zaslužil je petnajst kron. Izplačali so mu petnajst kron, natanko petnajst kron in niti krajcerja več, niti kraj-cerja manj. In treba si je prav tako jasno predstavljati tole: na cestarjevi mizi je bil pri izplačevanju lonec za kavo s prisušeno skorjo in še odprt pipec z ročajem iz srnjakovih rožičkov in poleg tega je ležal Bajnyšev denar, papirnat desetak in srebrn petak. Razen tega ni bilo tam ničesar. Sploh nič; čista, prazna miza. Teh petnajst kron je dal ženi in ta je zanje kupila moke; s to so se preživljali. In zdaj si predstavljajmo: če bi niti teh petnajst kron ne zaslužil, he! Bi morda umrl od gladu, he? In lahko bi se zgodilo, da bi dal cestar to delo Kacu Gutmanu ali Gobiju Abrahamoviču ali Mordchu Herškoviču. Nu? Bi mar njegovi otroci umrli od gladu? Ne bi umrli od gladu... Jutri pošlje dragi Gospod Bog prepelice.

In ko se Bajnyš za vasjo že bliža domu in za ovinkom že vidi na plotu svoje bajte razvešene cunje in med njimi ženino rdeče spodnje krilo in na lati nataknjen lonec, se mu ščipanje v trebuhu izpremeni v nekaj, kar že ni več samo lakota.

»Imaš?« ga vpraša žena, še predno zapre za seboj duri.

»Ne,« pravi plaho in okrene glavo od žene, da bi ne ugledal v ženinih očeh solz togote...

In se obrne k svojemu prvorojencu, desetletnemu fantu, ki stoji pri mizi, kjer je nekaj čital iz hebrejske knjige, in ki zdaj s črnimi mandelj-evimi očmi modro gleda v očeta. In strah pred ženinim očitajočim obrazom popolnoma odtehta ponos teh oči, ki lepših ni mogel imeti niti kralj Šalamun; obraz, ki je nežen kakor jančje runo, in zlati kodri, ki žare v soncu.

Toda otrok je v tej izbi z glinastim podom mnogo in ne gre, da se ne bi zmenil zanje.

»Otroci,« pripoveduje slovesno Bajnyš in dvigne kazalec, »očka vam je nekaj prinesel. Nekaj zelo dobrega. Seve, tega ni veliko, dobrega ne sme biti nikoli veliko, toda zdravo je in zelo, zelo,« in Bajnyš zamlaska in s palcem in kazalcem kaže mrvico, »zelo dobro... No, mamica, kar lepo razdeli na koščke našim otročičkom... izvrstne redkvice s čebu-lico... in ker mamici niti na misel ne pride, da bi to storila, in ker trga mamica z droga nad pečjo kose perila in jih divje meče na klop v kotu, napravi vse to Bajnyš Zisovič sam... »in trohico soli zraven... in

zdaj se otrokom lepo pogrne... in tem našim najmanjšim je oče prav tako prinesel košček belega kruha, bolj belega kakor pravkar zapadel sneg, in slajšega kakor sladkor... in to bo kosilce, kakršnega danes nima niti sam gospod prezident...»

In Bajnyš Zisovič pokliče venkaj v vežo svojega prvorojenca.

Sede na star sod od zelja in vzame fanta med kolena.

Kako lep si, Josef, sin Jakobov! In Bajnyš Zisovič čuti, da, če bo še trenutek gledal v črne globine njegovih oči in če bo še enkrat pogladil te svetle, skoraj plave lase in če se mu bodo ta razkošna usta modro nasmihala dlje, kakor je dovoljeno, se mu bo mehko ščegetanje, ki ga spreletava po hrbtu, spremenilo v nekaj, česar si zdaj nikakor ne želi. Zato reče z ljubeznivo očetovsko strogostjo:

»Chaimek, za zajtrk si pojedel tri krompirje.«

»Dva,« pravi fant.

»No, vseeno je, dva ali tri. Poglej, oče je prav tako lačen, toda to malo, kar imamo, moramo pustiti našim najmanjšim...«

Fant gleda očeta z mandljevimi očmi in goreče prikimava, kakor bi hotel reči, da tudi on tako misli, in kakor da si prizadeva odvrniti od sebe vsak, tudi najmanjši sum, da bi utegnil misliti drugače.

»... midva vendar nisva goja, ki bi mislila le na jed; kajti Židje smo, in moramo misliti na višje stvari. Utrjeni smo proti malenkostim, kakršna je trenutek gladu, ker vemo, da Večni ni dopustil, da bi le en sam Žid kdaj od gladu umrl, in da nam do večera nekaj pošlje.«

Chaim goreče prikimava in se široko nasmihá.

»No, vem, ti si moj mili, mali bochr,«¹ pravi oče, gladi fanta po laseh in znova čuti, da ga po telesu nekaj spreletava: »No, pojdi, greva k otrokom!«

Kako si je Bajnyš Zisovič to prav za prav predstavljal? Koliko ljudi je hotel nasititi s temi oblati redkve in čebule? Kolikokrat, je mislil, da bodo ti najmanjši lahko ugriznili v košček od krajca kruha, ki mu ga je dala Estera Fuxova?

»Tata, lačen sem,« pravi nekako zlovoljno sedemletni Gobi.

»Tata, lačen sem!« doda šestletni Šlojm.

A petletni Sam, doumevši nekoristnost besednih argumentov, začne naravnost tuliti. In za njim še Hanele. In nenadoma se vsi jadikujoče, zlovoljno, očitajoče, izzivajoče, neizprosno in vztrajno derejo. In k vsemu temu se, Bog nebeški, pridruži od peči še žena Rojza: nenadoma udari s pokrovko in še enkrat s pokrovko in oglušujoče vrešči in godrnja o možu nepridipravo, o pohajaču, ki se ves teden s konjem klati po svetu in prinese le petnajst kron; toži o svojem prenesrečnem rojstvu, o svojem očetu in ranjki mami in o rabinu ter se nazadnje s stisnjanim pestmi in rdečimi lisami na licih zažene k mizi; zdaj prične kričati tudi desetletni Chaimek in brezupno vpije: »Mama! Mama!« Z obema rokama se upira v njeno noseče telo in jo potiska nazaj proti peči.

Bajnyš Zisovič je zaradi te rodbinske revolucije v zadregi. Ne ve, kaj naj bi storil. V glavi se mu vrti in pred očmi se mu temni. Toda le za trenutek.

Počene k otrokom, prične se smejati in si tolči v dlani.

¹ Bohr = mlad fant, ki študira Talmund.

»Hohoho! Hahaha! Da Zisovičevi otročički jokajo? Hohoho! Plesk! Plesk! Kaj pa še! Julala, julala! Zisovičevi otročički nikoli ne jokajo. Nikoli, nikoli. Ker imajo bogatega očko in ta jim prinese jedil in stvari, kakršnih le bodo hoteli, ker ima veliko denarja, juj, juj, zelo veliko denarja, ker je bogataš in Zisovičevi otročički so otročički bogataša, juj, juj, julala, jula, jula, julala...« In Bajnyš Zisovič poskakuje med vsesplošnim rjojenjem in ga skuša preglasiti z lastnim krikom: »Julala, julala, jula, jula, julala,« in pleše, skače, poskakuje z noge na nogo, ju meče v zrak in topota z njima, upira zdaj roke v bok, zdaj jih dviga nad glavo, tleska: »julala, julala, kajti velik doktor bo Chaimek pred Gospodom... Gutmanka napravi za velikega trgovca... na Mukačevskem trgu bo imel tri hiše, juj, juj... in Gobinek in Šlojmek pojmeta v Ameriko... in Gobi postane tam kralj in Šlojmek guverner, julala, julala... in tadva bosta poslala krasno ladjo... juhaha... prvega razreda za Samka in Pinkaska... in poslala bosta doto Haneli in Jenteli, vsaki milijon... julala, julala, jula jula julala...«

In zdaj se očetu pridruži desetletni Chaimek in prav tako pleše in prav tako skače, »julala julala,« in prav tako meče nogo čez nogo in brca predse; z očetom se primeta za roke in oba poskakujeta in topotata in »julala julala, jula jula julala julala... julala, jula jula, julalal...«

*

Ne, tega dne Gospod ni poslal mane. In do večera niti ene prepelice. Ta čudež je storil Gospod Bog šele drugega dne proti poldnevu, tedaj, ko je bil Bajnyš Zisovič prav na drugem koncu vasi.

In ki je opazil ta dva turista, tega gospoda v obleki iz kockastega blaga, ki je bil meter najmanj po 60 kron, in čedno debelušno gospo, ki je, kakor se je Bajnyšu zdelo, malo šepala, je takoj vedel, da mu ju pošilja dragi Gospod Bog. Kakor ovna Abrahamu. Da bi bila žrtvovana namesto njegovih otrok. V tem trenutku je pričela Bajnyševa glava vročično delovati.

Božji nameni so bili jasni. In če so božji nameni jasni, je vse jasno. Tedaj je le še od človeka odvisno, da jih izkoristi in jih z vsemi silami skuša uresničiti. Gospod le nameni. Toda za podrobnosti izvedbe svojih namenov ne skrbi in tudi skrbeti ne more. To je stvar človeka samega in na njem je, da svet okoli sebe preuredi tako, da se more v njem izpolniti božja volja.

Pričakal ju je na cesti, ker pa mu postava brani, da bi se odkril, se je postavil spodobno in rekel vljudno, nikakor pa ne po beraško:

»Oprostite mi, prosim, blagorodje, toda, kakor je Bog v nebesih, moji otroci že od včeraj niso jedli...«

Gospod ga je hladno premeril od glave do pete in rekel:

»Ali je tu v vasi kak dober konj?«

»Dober konj?« je ponovil Bajnyš. Aha, gospa ne more več! Ožulila si je nogo ali pa nerodno stopila. Bajnyševa glava je delovala. In prav tako je pričela vročično delovati tudi njegova fantazija. Visoko nad njim je bila božja volja, edina trdna točka v prostoru, trda kakor demant in prav tako žareča. Tu okoli njega pa svet, ki sicer ni izgubil običajnega videza, ali čigar oblike so se začuda omehčale, kakor bi bil iz voska in bi se dal gnesti. In Bajnyševe roke so ga gnetle. Njegovi prsti so vročično delali še takrat, ko je, da bi prikrl svoje delo z besedami, vprašal:

»Dober konj?« In nato je rekel naglo z energično kretnjo roke kakor po dovršenem delu: »Tu v vasi je en sam dober konj, konj Mordcha Volfa.«

»Si mislim,« je rekel gospod. »Kakšno slepo in hromo dvajsetletno kljuse.«

»Hm...«, se je Bajnyš udvorljivo nasmehnil tej šali. »Sedemleten konj, blagorodje; Mordche Volf je dal zanj štirinajst sto. Toda velika sreča bo, če bo doma, ker zdaj so vsi konji zunaj vasi. Bodisi da so na planinah, bodisi da vozijo v Pribuji kamenje na cesto.«

»Počakaj. Je doma ali ni?«

»Mislim...«

»Nič ne misli! Je — ni?«

»Morda je.«

»No, vidiš!« se je zasmel gospod. »Kako daleč pa je do tega tvojega Mordcha?«

»Daleč? Sploh ni daleč. Košček.«

»Kaj je košček?«

»Če gre vaše blagorodje v mesto, je smer tale. No, košček? Kakor bo pač hodila milostiva gospa.«

»Aha, to si tudi že opazil! Četrť ure?«

»Četrť ure.«

»Aha! Potem bo pol ure!«

»Pol ure?!« se je užaljeno zasmel Bajnyš.

»Tako bi se lahko dolgo zabavali!« In je spregovoril z gospo v nekem tujem jeziku, morda francoskem. Bajnyšu se je zdelo, da bi utegnili biti to dobro znamenje. Gospod je rekel: »Počakaj, nekaj ti povem!« Pogledal je na uro. »Dam ti dvajset minut časa. In plačam ti. Če pa bo znalo dvajset minut in pol, ne dobiš ničesar. Hočeš? Nočeš?«

»Saj vam pravim, da hočem, blagorodje! Ali bi ne hotela milostiva počakati tu? Mordche Volf bi konja pripeljal sem?«

»Ne! Milostiva bi ne hotela počakati tu. Milostiva bi rada čim prej videla arabskega žrebca.«

Bajnyš je odvezl gospodi nahrbtnike — Gospod Bog, to so težki! — in je tekel proti domu.

»Pa pozdravi tam!« je zaklical za njim gospod.

Tako se Bajnyš zaustavi in skuša obdržati z njima isti korak. Mislil si je: koliko naj zahtevam za konja? in rekel:

»Ste, blagorodje, že dolgo tu?«

»Dovolj dolgo, da se od tebe in od Mordcha ne dam opehariti!« se je zasmel gospod.

»Morda bi lahko staknil tudi dva konja. Stekel bi...«

»Ne. Še za enega se ne nismo pogodili. Koliko tu plačujejo za konja in za človeka na dan?«

»No, koliko plačujejo za konja in za človeka na dan?! To vendar ni vse, koliko plačujejo za konja in za človeka na dan!«

»No, vem,« je zamahnil gospod z roko Bajnyšu in se smejal.

»Toda to je zelo dober konj,« pravi Bajnyš in si misli: Mm, prebrisan goj! Toda dobre volje je, smeje se, gospa prav tako, in to ni slabo. Ta konj poleti z milostivo kakor lastovka, to je, če bo milostiva hotela, in kadar milostiva ne bo hotela, pojde z njo kakor ovca. In kako zna konj plezati na goro! Juj! Kakor mačka! Koliko plačajo za konja in za človeka na dan? Kako pa naj jaz vem, koliko bo zahteval Mordche?«

Res je: kupčija ni le pridobivanje denarja. Kupčija je tudi zabava. In često zelo napeta, kajti pri njej ne gre za nič manj kakor za to, da znova in znova presnavljaš svet. Napak je, če meniš, da je svet tak, kakršen se kaže našim čutom: nekaj tujega, trdnega, nekaj od našega dela neodvisnega. Nič podobnega. Svet je to, kar iz njega sami napravimo! In tudi trenutek je to, kar si iz njega napravimo. Take so tudi stvari, taki so tudi ljudje.

Bajnyš Zisovič hiti domov in vleče za seboj gospodo. Bog dela le čudeže. Ostalo pa človeška glava.

Ne, ni trajalo četrť ure. Toda vznemirjeni Bajnyš, ki si je želel leteti desetkrat hitreje, kakor pa je bila gospoda pripravljena iti, je dosegel vsaj to, da so v tem času prehodili strnjeno vas, kjer bi se smrtna nevarnost, točneje rečeno: konj, mogel pojaviti za sleherno bajto, in da so prispeli v kraj, kjer so samotne bajte stale le posamič ob straneh ceste. To pa ni trajalo niti dvajset minut. Niti pol ure. Trajalo je dobre tri četrť ure.

Čez četrť ure je pričela gospoda zapuščati dobra volja. Vsak hip je pogledal na uro. Vsako minuto dvakrat je pričel spraševati in njegova vprašanja so bila vedno bolj togotna. In je nekaj zlovoljno po francosko rekel ženi. Nato je pričel zmerjati. Najprej tako na splošno. In potem je zmerjal Bajnyša. Razume se: antisemit. Nazadnje se je resnično razjezil. Kričal je, da ne stori niti koraka več dalje, pričel je Bajnyšu trgati nahrbtnike z hrbta in jih metati v cestni prah, a kar je bilo najnevarnejše, kričal je na ljudi, ki jih je videl pri poslopjih ali na polju, da naj mu privedejo konja. Zdaj takoj, pri priči, da plača zanj, kolikor kdo zahteva. Ali, hvala Bogu, ljudje so se zbali krika; ker gospoda niso razumeli, so se poskrili v bajte ali pa se začudeno ozirali za njim. Tudi lepa gospa je nekaj kričala o nesramnosti, kakršne še svoj živ dan ni videla, nato pa je začela gospoda miriti; a ta ji je besno odgovarjal in konec koncev sta se med seboj prepirala.

Ko sta Bajnyšu strgala iz hrbta nahrbtnike, se je ta skromno postavil kakih deset korakov od njiu in se obzirno delal, kakor da ne posluša zakonskega prepira. Ali takle gospod lahko dolgo besni? Četrť ure? Pol ure? Ne, dlje gotovo ne, dlje tega ne vzdrži. In torej, ko je bil prisojeni goj tako daleč, da ni zmerjal več Židov, marveč je pravil osel in tepec samemu sebi, se je Bajnyš drznil za nekaj korakov približati. In morda ga gospoda sploh ni slišala, in morda njegove eksistence na svetu sploh nista vzela na znanje, morda je bil zanju manj od črva, prah, nič in morda je govoril v prazen zrak, toda govoril je: o malem koščku poti in le o nekaj korakih, »takoj tamle za cestnim ovinkom pri potoku,« o tem, da bi to, če bi si blagorodje želelo kakega drugega konja, trajalo nekaj ur, predno bi ga privedli s planin in kdo ve kakšnega bi dobili, in kdo ve, če bi z njim do večera prišli v mesto. Toda gospoda je popadla neka besna energija. Nenadoma je stekel gori v breg, k najbližji od treh bajt, ki so tam stale. Nu, naj kar teče, Mazuchovi nimajo konja, in če zleze še više, Ivanyšovi in Kosjakovi ga prav tako nimajo. In tako se je Bajnyš znova postavil pokorno tja, kjer je stal. »Jardo! Jardo!« je vpila gospa na moža, ko je znova pritekel skozi duri Mazuchove bajte. Toda gospod je bil že v svojem elementu. Tekel je še više: k Ivanyševim. In še više: h Kosjakovim. Bajnyš je nekaj skromno pravil gospej, ki ga pa ni poslušala. »Jardo! Jardo!« je kričala.

No, seveda: čez četrto ure je vzel Bajnyš znova nahrbtnike na hrbet in vsi trije so šli dalje.

Kupčija je v resnici zabava, včasih zelo napeta.

Toda zadnje četrto ure je šel prismuknjeni gospod pokorno kakor ovčica in oba sta bila krhka kakor dobro zgneteni barhes.¹

In ko se je že videla rdeča cunjna na plotu Bajnyševe bajte in na njem lonec, je rekel Bajnyš kar se da očitajoče:

»No... in zdaj smo že tu!«

Bajnyš je stekel v vežo in zakričal v izbo, da se je slišalo prav na cesto: »Je Mordche Volf doma: ... In konj je doma?« In potihoma je rekel ženi: »Pet in dvajset kron!« In je stekel ven.

»Živijo!« je zaklical veselo. »Konja imajo doma, to me veseli. Toda Mordcha ni doma, pojdem pa jaz. Njegova žena takoj pride. Čez pet minut bo milostiva sedela na konjičku.«

Na pragu je stala Rojza in držala roke pod predpasnikom.

»Poslušaj, Rojza,« je ustrežljivo pojasnjeval Bajnyš, »tale gospoda bi si rada izposodila vašega konja; milostiva ima obtolčeno nogo. Koliko dobiva zanj Mordche?«

»Pet in dvajset kron,« je rekla poslušno in brez zanimanja Rojza.

»Kaj...?« se je hotel razjeziti gospod, pa je hitro zamahnil z roko, se obrnil in: »Osedlaj, osedlaj!«

Tedaj je prinesel Bajnyš iz temnega hlevca — kako je sploh mogel vanj konj? — leseno sedlo, a delal je vse to zelo počasi. Toda kritični trenutek je moral nekoč priti, ni se mu dalo izogniti: torej je pripeljal svojo Julčko. Čez prag jo je prikrival s svojim telesom, toda bilo je zaman in moralo se je zgoditi: Julča se je pokazala na svetlo, resničnost, ki je Bajnyš ni mogel izpremeniti ne z nasmehom in ne z: »No, no, v hipcu bo, milostiva.« In ko je zlovoljni gospod videl tega najpomembnejšega konja v vasi, kljuse, ki bo čez hip poletelo z milostivo gospo kakor lastovka, ki je nekoliko višje od kože, napihnjeno kakor nogometna žoga, umazano, s klecajočimi koleno, najmanj dvajset let staro, z mreno na desnem očesu in z odrgnjenim vratom, je planil od same besnosti v smeh. V smeh, ki je bil zlovljen le v samem pričetku, ki pa se je kaj hitro spremenil v čisto pristen grohot, pronikav, vesel in čezmerno glasen, ki mu je stresal glavo in telo. Tudi gospa se je pričela smejati kakor grlica, in okužena drug od drugega nista poznala mere in nista vedela, kdaj bi prenehala. Julča je na svojih krivih nogah stala malomarno, s sklonjeno glavo, kakor da bo vsak čas pokleknila; z zdravim očesom je pomežikovala in čakala, da bi ji naredili sedlo. Bajnyš je bil malce užaljen.

»Toda, zelo dober konj je, poznam ga.«

»No, počakajte,« se je zaman trudil sangvinični gospod, da bi govoril z resnim glasom, »okrajni poglavar pokaže temu tvojemu Mordchu zahtevati za tole tvojo mrho pet in dvajset kron!«

»Boš sedla na to kljuse?« je vprašal ženo.

Otirajoč si oči, mu je nekaj po francosko odgovorila, kar ni moglo biti nič drugega, ko: kaj pa naj storim.

Gospod je z veselo grozo zmajeval: »In jaz, ki to drhal tako dobro poznam! Toda človek se da vendarle vedno znova potegniti.«

¹ Barhes = blagoslovljeni kruh, ki ga Židje jedo v soboto.

Bajnyš Zisovič je znašal ženino raztrgano perilo konju pod leseno sedlo, čezenj pa je pogrinjal stare vreče, da bi gospa udobneje sedela. Noseča žena ga je malomarno in nepremično opazovala. Desetletni Chaimek, ki se je delal važnega, a ni z ničemer izdal, da ima kaj opravka z očetom, mu je prinašal iz hiše vsakovrstne konce konopcev in verig in jih vezal. Gospoda se je spet pogovarjala po francosko. Že zopet prijateljsko in veselo. Božji nameni so se dopolnjevali in Bajnyš je čutil, da že lahko vzame del svojega plačila.

In medtem, ko je delal Chaimek na kosu razcefrane oprtnice velik, neokreten voz in jo tako spojil s kosom verige, da bi iz njiju napravil streme, je Bajnyš vljudno pristopil k antisemitskemu gospodu.

»Oprostite mi ljubeznivo, blagorodje, in ne jezite se, toda od včeraj zjutraj nisem jedel, niti jaz niti moji otroci, kakor je Bog nad mano. Dajte mi aro, dobro vam postrežem, in z Mordchem se že nekako poravnava; rad bi kupil košček kruha, predno grem na pot.«

Čedna gospa, ki se je nekaj dogovorila z možem, je ukazala: »Razvežite tale nahrbtnik!« in ko je Bajnyš izpolnil ukaz: »Zgoraj je kruh!«

In resnično je bil tam v belem prtju, in o kakem svinjskem mesu ni bilo niti duha. V takem primeru sme vzeti čisti kruh od goja. Bajnyš se je uslužno, toda ne ponižno, zahvalil, ga razlomil in večjo polovico dal ženi:

»Prosim te, Rojza, nesi to moji ženi, da da otrokom!«

Chaimek je gledal na kos kruha z lepimi očmi.

In gospod je dal Bajnyšu deset kron predujma.

»Rojza, pa še to odnesi moji ženi!«

In zdaj bi lahko šli.

Le antisemitski gospod, ki se je morda sramoval, da je poprej kričal, in morda tudi zato, ker se je nekoliko zdrznil ob pogledu na bedo te vasi, je rekel in se pri tem smehljaj:

»In zdaj mi povej, kujon, koliko ti mora dati Mordche zato, ker se ti je posrečilo preskrbeti neumnemu goju tole mrho!«

Bajnyš je odlomil košček kruha in njegova žvekajoča usta so se raztegnila v širok nasmeh: »Saj veste, blagorodje, nekaj bo že moral dati!«

»Oh, če bi vas, drhal, ne poznal tako dobro!«

*

Šli so v hribovje, v strm hrib, da bi prišli v drugo dolino na cesto in po njej do najbližjega mesta. Stara suhljata Julia se je razhodila; sicer ni hitela, toda z gospo na hrbtu in z nahrbtniki pred sedlom je šla čisto dobro; sicer pa okrogla gospa itak ni bila nobena umetnica v jahanju in bilo ji je dovolj, da je sedela. Nad njimi so po nebu plavale ovčke, dvigajoča se strmina pred njimi je ležala v polmraku, ostala pokrajina, gore na obeh straneh in za njimi globoka dolina z reko, pa je bila preplavljena s soncem in reka se je lesketala in bliščala. Vsak hip je gospa ustavljala Julčo, se ozirala v dolino in vzklikala: »Bog, kako lepo je to!« in tale »Bog« je izrekala s takim čustvom, kakor bi ga prav zdaj zelo potrebovala. Sangvinični gospod pa se ji je dobrohotno smehljaj.

Seve, to so le gosposke domislice, dan je bil sicer lep in takole v senci ovčic se ni slabo hodilo, ali zaradi tega še ni bilo treba tako prismo-

jeno vriskati, zlasti ko na teh kupih mrtvega kamenja ni bilo nič, ampak prav nič lepega. Toda Bajnyš je vendarle pritrjeval gospejinemu navdušenju, na glas in v srcu. Ne zaradi teh hribov, marveč zaradi ugodja, ki ga je čutil v sebi. Tudi v njegovi notranjosti je bilo sončno in v njej so plavale kosmate ovčice, in vse se je v njej radostno opotekalo naprej, nazaj, in vse se je razpevalo v »julala julala« in se razplesavalo in noge so se metale druga čez drugo, se poganjale kvišku in potopotavale, toda vse neskončno bolj mirno kakor včeraj in čisto tiho kakor senca na steni, »julala, julala, jula jula julala,« kajti Adonai¹ je napravil nov čudež, in to česar včeraj ni bilo, je danes že, »jula julala« (»Bog, kako lepo je!« je vzklikala čedna gospa), in to nekaj, česar včeraj ni bilo in danes je, je zelen stotak, ki ga ima privezanega na vrvi v platnenem mošnjčku na prsih, ta, ki ga je zaslužil s šestdnevno vožnjo kamenja na pribujsko cesto, ta, ki je pri izplačilu ležal na cestarjevi mizi poleg papirnatega desetaka in poleg kovanega petaka, ki ju je dal ženi, in poleg cestarjevega odprtega pipca in poleg kavinega lonca s skorjo, ta, ki ga bo zjutraj naložil k onim devetim, ki jih že ima in za katere bo Chaimek študiral in postal bohr, in ki jih bo še tisočkrat in desetisočkrat pomnožil, ker je ubog človek, kakor mrtev človek, julala, in ker roke ne store ničesar in vse stori le glava, jula jula, in ker je treba preustvarjati svet v smislu božjih nakan in ker še ni dopustil Gospod, da bi le eden izmed njegovih Židov umrl od gladu, jula jula julala.

Toda neznatni košček te ogromne hvaležnosti in ljubezni do Gospoda, smešno majčkene ali vendar še kakor gora velik, je prehajal na orodje njegove modrosti, na ta dva goja tu, ki mu jih je Gospod poslal kakor Abrahamu ovna, da bi ne bilo treba žrtvovati njegovega prvorojenca. Kaj naj bi jima povedal ljubeznivega in kaj naj bi napravil lepega, da bi se z njim vred veselila?

»Bog, kako lepo je!« je vzdihovala čedna gospa in se obračala na Julki.

»To še ni nič, milostiva,« se ji je smehljaj Bajnyš, »boste šele videli!« in je mislil na mestne ulice z izložbenimi okni, polnimi blaga, na skrinje zlata, srebra in dragega kamenja, na Chaimkove oči in na vse resnično lepo, kar bi bil rad o tej ljubeznivi kristjanki pokazal.

»Kako se imenuje tale stožčasti hrib?«

»Tale hrib? Tale stožčasti? No, tale se imenuje Amhorec.«

»In kako se imenuje tistile tam?«

»Tistile?«

Bajnyš seveda ni poznal po imenu niti ene izmed gora, taki nesmisli lahko zanimajo le goje, saj je vseeno, kako se imenuje (kaj tak nepotreben kup kamenja in prsti sploh zasluži ime?), toda zakaj bi gospej ne napravil veselja in s tem tudi sebi? In medtem ko si je debelušna gospa iz žepa turistične bluže na nedrih — tale gospa je resnično čedna! vzela notes z zlato obrezo in si vse zapisovala, si je Bajnyš Zisovič izmišljal imena: Cickes in Toches, Šamesova, Mikva, Ganev, Kovetna Tole, Veliki Minhorec in Mali Minhorec, Veliki Kelev in Mali Kelev, in če bi bilo treba, bi si jih izmislil še za tri tedne zapored.

»Lepa imena so!« je rekla čedna gospa.

¹ Adonai = moj gospod — nagovor boga v molitvi.

»Da, imena so tu sploh zanimiva,« je rekel antisemitski gospod, »tu se je stikal slovanski živelj z romunskim in prvotno so bili tod naseljeni Tataři.«

»Roparjev tod ni?« je vprašala gospa.

Zdaj Bajnyš ni vedel: ali je vprašala zato, ker se jih boji ali zato, ker bi o njih rada kaj zvedela, in bil je nekam neodločen. Toda takoj se je po njegovi želji uredilo na svetu tako, da jih zdaj sploh ni, tako da je mogoče na Julčkinem hrbtu brezskrbno tovoriti bisere in demante, toda da so do nedavnega še bili, počenjali strašne okrutnosti, ubijali, zažigali, ropali, napadali popotnike, »ojoj, strašno je bilo!«

*

Ne le en dan, kar štiri dni je potoval s tema gojema, Gospod ga je klical Bajnyše in ga tikal, gospa ga je vikala in mu pravila gospod Bajnyš, plačali mu niso ne le pet in dvajset kron na dan, marveč so mu dajali še pet kron za hrano; če bi smel jesti trejfe,¹ bi ga krmili od jutra do večera, antisemitski gospod mu je obljubil staro obleko in čedna gospa za ženo plašč in za otroke čevaljčke, in njihov naslov je imel Bajnyš tudi v žepu, da bi jih, če bi pozabili, opomnil.

Čudež je bil dokončan. Navdušenje je ponehalo. Ognjeni grm v puščavi, v katerem se mu je pokazal Gospod, je dogorel in puščava je bila zopet polna trezne svetlobe delavnika. In njene oblike so otrdele kakor ohlajeni vosek, ki se ne da več gnesti. Dokler zopet ne zapove Bog.

Njegovo ime hodi hvaljeno!

Prevedla Meta Koren.

OD OSTROVSKEGA DO ČEHOVA*

JANKO LAVRIN

I.

Moderna Rusija, ki se je že upravičeno ponašala s svojo odlično odrsko umetnostjo, je morala čakati še precej dolgo, preden se je domogla tudi do lastne umetnosti. Fonvizin in Gribojedov, dvoje ne baš plodovitih piscev, sta hodila za francoskimi zgledi, pa tudi Sumarokov, Ozerov in Kužajzin so, nikar da bi bili v tem pogledu kaj samostojnejši, kvečjemu še verneje posnemali te vzore. Puškin je izdelal svojega *Borisa Godunova* po Shakespearjevem zgledu, dočim je v mladostnih in nezrelih Lermontovljevih igrah (*Maskerada*) močno čutili vpliv Byrona in Schillerja. Nekateri manj pomembni pisatelji, kakor Polevoj in Kučolnik, so ubrali pota romantike in brenkali pri tem na nekatere njene najbolj bombastične in razglašene strune, njihovo delo pa je ostalo k sreči brez trajnejšega vpliva na rusko književnost. Velik dogodek v ruski dramatikii je bil Gogoljev *Revizor*, ali ostal je kot tak skoraj povsem osamljen, kajti ruska gledališča od tridesetih let dalje so vprizarjala rajši importirane pariške vaudevillske komedije. Dramatični poizkusi Turgenjeva, čeprav so tako očarljivi, pa bi komajda vzdržali primero z njegovo najboljšo prozo.

¹ Trejfe = nežidovska hrana.

* Poglavlje iz knjige *Panorama ruske književnosti*.

Pa niti historična drama ni ustvarila ničesar, kar bi bilo vreden naslednik Borisu Godunovu. Mejevi historični igri Carska nevesta in Pskovitjanka, ki obravnavata čase pod vladjo Ivana Groznega, bi lahko preje označili kot nekakšno operno scenerijo kakor pa kot veliko dramatiko — in res ju je kakor nalašč porabil Rimski-Korzakov za dve svoje svojih zgodnejših oper. Veliko večje dramske težnje očituje grofa Alekseja Tolstoja »shakespearska« trilogija v nerimanih verzih Smrt Ivana Groznega (1866), Car Fjodor Ivanovič (1868) in Car Boris (1870). Ena izmed hib Alekseja Tolstoja je njegovo pretirano nagnjenje k vnanji obdelavi in dekoraciji, vendar zna nadoknaditi te pomanjkljivosti tudi z resnično dramatičnimi prizori. Realistični drami, Pisemskega Bridka usoda in Leva Tolstoja Moč teme predstavljata sicer nedvomno dvojce izrednih nenavadnih del, vendar bi nikakor ne mogli izpolniti vrzeli v ruski dramatiki, če bi ne prišel v drugi polovici preteklega stoletja Ostrovski in ustvaril s svojimi deli pravega ruskega repertoarja in ruske dramske tradicije.

Aleksander Ostrovski (1823—86) se je rodil v tisti moskovski trgovski četrti, ki je ostala vse do reforme leta 1861. skoraj povsem nedotaknjena od zapadnih, se pravi kakršnih koli vplivov sploh. To je bil svet zase, poln ozkosrčnega pobožnjaštva in hkrati surovega materializma. To je bil svet starokopitnih običajev, okrutne tiranije staršev nad otroci, nedovzetne, svojeglave bogatije in neredko najbrezobzirnejše goljufivosti in nepoštenosti v trgovini, svet, ki se je o njem izrazil Dobro-ljubov v svojem splošno znanem izreku, v katerem imenuje ves ta »bit« kraljestvo teme. Nepoklicani tujci, ki jim je uspelo kdaj pa kdaj prodreti v to kraljestvo, pa so se regrutirali po večini iz samih nižjih uradnikov, ki so si iskali petičnih nevest — motiv, ki ga je tako imenitno in zabavno obdelal že Gogolj v Ženitvi.

Ostrovski je bil nekaj časa uslužben kot navaden pisar pri trgovinskem sodišču, kjer je imel dovolj prilike za opazovanje tega »mračnega« preostanka stare Rusije. V vseh zgodnejših delih, kakor postavim v dramah Bankrot (1849), v Ubogi nevesti (1852), v Tu je tvoje mesto (1853) in v Siromaštvu ni sramota (1854) prikazuje pretežno, da, skoraj izključno trgovsko življenje. To življenje nam prikazuje v vsem njegovem bogastvu tipov in značajev in v čudovito čisti govorici tega »bita«. V teh dramah je realist v najbolj dobesednem smislu ruske »naravne šole«. Natančen, podroben opazovalec je, vendar zna urejati vse, kar vidi, v organsko strnjeno celoto in prikazovati v skladu z zahtevami odra. Ali kakor večina ruskih avtorjev, je bolj več v obdelovanju značajev kakor pa v obdelovanju dejanja samega. Niti dialogi, niti junaki se te nikoli ne dojmejo kakor da so izmišljeni. Eni kakor drugi kažejo v vsem pristen naraven ton in poudarke življenja samega. Previdno se ogiblje vseh trikov in efektov zaradi efektov kot takšnih. Celó njegova ironija se zdi povsem nenamerna in nepremišljena. Edina nevarnost, ki ji podleže, je prevelika ljubezen do etnografskih in folklornih elementov. Tako zaljubljen je v tradicionalne običaje, narodne pesmi, plese itd., da se jih često poslužuje (na primer v komediji Siromaštvo ni sramota) celo na škodo dejanja samega. Kljub temu pa ni mogoče trditi, da bi bil bodisi folklorist bodisi satirik, marveč je predvsem umetnik.

II.

Trgovski tip, kakršnega prikazuje najpogosteje, je patriarhalni družinski tiran, ruski »samodur«, čigar družinski režim spominja na vzhodnjaške avtokrate. Spor takšnega tipa z njegovimi otroci, z novimi razmerami in idejami, ki utegnejo ogroziti ali celo razbiti in razkrojiti njegov način življenja, je nudil vse polno dramatičnih možnosti — možnosti, ki jih je Ostrovski večkrat uporabil na očarljivo humorističen in komičen način. Bil je prvi ruski pisec, ki nam je prikazal vso pestro množico značajev trgovskega sloja. Toda ni se omejil samo na ta sloj, marveč je prešel polagoma tudi na druge družbene plasti, vse dokler niso njegove drame, ki jih je napisal več ko petdeset, zajele sčasoma vse Rusije. Kmetje, uradniki, posestniki, krčmarji, pisarji, brezbrizni potepuhi, tragikomični skopuhi in cela galerija žensk vse od veličastne postave svetohlinske Gurmiške v Volkovih in ovcah in pa do občutljive in ganotje vzbujajoče Katarine v Nevihiti, vse te postave žive v njegovem delu, ne samo to, nenavadno verno in točno reproducira v njem jezik in običaje vsakega poedinega sloja. Manj posrečene pa so njegove historične drame (v nerimanih verzih), zakaj bil je vse preveč realista, da bi uspel s temo, ki je ni mogel neposredno opazovati in jo potem umetniško obdelati kot svoje lastno, konkretno doživetje.

Vrline in hibe njegovega dramatskega dela so na splošno precej podobne onim, na katerih so grešili tudi prenekateri ruski romanopisci. Ostro oko ima za opazovanje in nepogrešljivo intuicijo, pri tem pa se premalo zanima za artistično dovršenost svojega dela, kar vzbuja v človeku vtis, da njegov avtor nehotе dosega tudi največje umetniške učinke z nekim povsem preprostim, zgolj prirojenim in naravnim darom. Baš zaradi tega se tudi tako izogiba ne le vsakega izumetničenega, marveč sploh vsakega skrbno zgrajenega zapletka. Na to potezo naletimo tudi pri Turgenjevu (Mesec dni na vasi) in pozneje pri Čehovu. Kakor Turgenjev in Čehov zna namreč, če je treba, tudi brez posebnih zapletkov ustvarjati intenzivno dramatično ozračje.

O tem nas zgovorno prepriča ena njegovih najboljših dram Nevihita, v kateri prikazuje trgovsko življenje v nekem mestu ob Volgi. Tu se zopet odigrava boj med »kraljestvom teme« (ki ga predstavlja stara trgovčeva vdova Kabanova) in med nasprotnim elementom, svetom luči in lepote. Ta, drugi svet pa predstavlja blaga in plemenita Katarina. V želji po polnejšem in resničnejšem življenju postane nezvesta možu, ki ga ne ljubi. Notranji spor med to nedovoljeno ljubeznijo in pa med zakonskimi dolžnostmi jo prižene v samomor. Verskim momentom, ozirom do ljudskih običajev in praznoverju, ki netijo v njej ta spor se pridružijo še prirodne sile, to je nevihta, ki pa ni zamišljena kot sredstvo za dosego kakega melodramatskega učinka, marveč ustvarja ozračje, ki tvori organski del dejanja samega.

Ostrovski je tako dober opazovalec, da baš ta njegova nenavadna vrлина često slabi njegove tvorne zmožnosti. Namesto da bi ustvarjal in poustvarjal, se kratkomočno omejuje na to, da ugotavlja tisto, kar je videl. Ravno zato, ker ponazorjuje svoje značaje do najmanjših podrobnosti, so postale njegove drame odlična šola realističnega uprizarjanja od Sadovskega do Savina, pa od Verlamova do prvih početkov moskovskega Hudožestvenega teatra. Še noben avtor ni doživel toliko upri-

zoritev in to na tako številnih ruskih odrih, kakor jih je doživel Ostrovski, njegove drame pa so še vedno največja privlačnost ruskega teatra.

Kljub vsemu temu pa ni mogoče primerjati Ostrovskega z dramatskimi geniji, kakor sta Shakespeare, Molière in niti ne z dramatikom, kakršen je na priliko Ibsen. Njegove drame le preveč tičijo v ruskem življenju in ruskih običajih neke določene dobe, da bi bile univerzalno pomembne. Po vsej priliki je bila ravno ta prevelika navezanost na dobo in na »bit«, ki ju je dramatiziral, kriva, da ni postal univerzalnejši umetnik. Bil je preveč zaljubljen v etnografsko in folklorno plat Rusije, ki jo je poznal, in nikoli začutil potrebe, da bi prekoračil ali prerasel to posebno področje, ki si ga je izbral. Kadar koli je skušal prikazati čase in navade, ki jih ni mogel sam doživljati in neposredno opazovati, na primer v svojih zgodovinskih dramah, je njegovo delo vselej ostalo brez uspeha. Res pa je, da je njegova Sneguročka ki jo je v celoti povzel iz folklorne, očarljiva, pesniška drama. (Rimski Korzakov jo je porabil za eno izmed svojih najboljših oper). Prekaljen v vsem, kar je rusko, je v tujini še zmerom komaj da znan po čem drugem kakor po svojem imenu. Zato pa je toliko popularnejši v svoji domovini.

III.

Od časov Ostrovskega pa do danes se je ruska drama nedvomno v vsakem pogledu močno razmahnila, a se še vedno ne more ponášati z mnogimi dramatik, kakršna sta Suhovo-Kobilin in Čehov.

Aleksander Suhovo-Kobilin (1817—1903) je bil nenavadno kultiviran aristokrat z močno potezo zlobne arogance in nadutosti v svojem značaju. V petdesetih letih je bil osumljen, da je umoril svojo ljubavnico, ki je bila po rodu Francozinja. Čeprav je govorila proti njemu cela vrsta dokazov, je bila stvar, deloma zaradi njegovih odličnih zvez, deloma pa tudi zaradi podkupnin vendarle zatušana. Njegova znamenita trilogija, *Svatba Krečinskega*, *Sodni proces* in *Tarelkinova smrt* (prvič objavljena leta 1869.) je nekakšen odmev njegovega lastnega sodnega procesa.

Trilogija je morala biti pisana v neki hudi notranji stiski, kar je čutiti zlasti v prvih dveh delih. Kakor da hoče s tem razbremeniti svojo lastno vest, skuša na vse načine prikazati ljudi kot vse prenikotna, vse preveč podla in bedasta bitja, da bi jih sploh jemal resno, in tudi ravna z njimi v svojih dramah s popolnim prezirom, kakor da so mrtve, brezdušne lutke. Gogoljsko sovraštvo pride pri njem do izraza v veliko osebnejši in neprijetno porogljivi in posmehljivi obliki, le da za njegovim porogom ni čutiti zatajenih solz, nego skrajni nramni nihilizem, ki se skriva pod grimaso nebrzdanega grohota. Malone nemogoče se zdi, podati poraznejšo sliko uradne korupcije, kakor jo je podal Suhovo-Kobilin v svojem *Sodnem procesu*. Strupenost njegovih obtožb v tej drami daleč presega podobne obtožbe Gogolja, Gribojedova, Kapnista ali Fonvizina.

Kar se tiče sloga in umetniške metode teh »tragičnih fars« Suhovo-Kobilin ni posnemal svojih ruskih predhodnikov (razen do neke mere Gogolja), marveč živahnega in vedrega Scribea, čigar vandeillesko komiko si je usvojil v taki obliki, da je kar najbolj ustrezala njegovim lastnim umetniškim ciljem. V *Tarelkinovi smrti* se je celo po-

vsem premišljeno zatekel k trikom, kakršni so bili nekoč toli popularni po pariških bulvarskih odrčkih.

Te tri in hkratu edine drame, ki jih je napisal, so dobro zgrajene, nenavadno spretno izdelane, a pri vsej živahnosti tudi nenavadno hladne in brezstrastne. Kot takšne stoje v ruski dramatiki nekam ob strani. Njihovo bogastvo na dejanju in razgibanost pa sta zanesljiv porok za njihov uspeh na odru. Napravile so zmagoslavno pot skozi neštete ruske odre. Vse od prvih predstav so imele ogromen uspeh pri publiki in ga bodo imele, kakor vse kaže, tudi v bodoče.

IV.

Nekatere umetniške lastnosti Ostrovskega, zlasti pa tisto spontano naravnost, ki je tipična za njegovo delo, je še do večje popolnosti razvil Anton Čehov v svojih dramah *Ivanov* (1886), *Utva* (1896), *Striček Vanja* (1900), ki je posrečena variacija neke prejšnje drame *Gozdni duh*, *Tri sestre* (1901) in *Češnjev vrt* (1904).

Čehovljev dramatski impresionizem je razbil enotni, strnjeni realizem njegovih predhodnikov v ruski dramatiki, prav kakor je v novelah razbil dotedanji pripovedni realizem romana. V njegovi dramatiki kakor v njegovi prozi je postal realizem manj kompakten, »fragmentaren«, se pravi skoraj povsem razkrojen. Prav s tem pa je ustvaril Čehov tudi lastno umetniško metodo, ki je znamenita v več ko enem pogledu. Njegova drama je predvsem statična, se pravi brez dejanja v prejšnjem smislu besede, brez običajnih teatraličnih trikov, umetnih zapletkov in zlasti še brez preočito »junaških« značajev. Ljubše so mu neheroične, puste in nevažne malenkosti iz vsakdanjega življenja. A baš to ničevost in nevažnost zna, kakor je najbolje dokazal v *Treh sestrah*, intenzivirati in dvigniti v tragičen ali vsaj globoko ganljiv simbol vsega življenja.

V tem pogledu je bil Čehov tipičen otrok osemdesetih let. Po bojevitem hegelianizmu tridesetih in štiridesetih let, bojevitem nizanstvu materializmu šestdesetih let in prav tako borbenem »narodničestvu« sedemdesetih let se je moralo zdeti filistrsko osmo desetletje prejšnjega stoletja prilično pusto in dolgočasno. Vsa vera v ideale in celo v razne »izme« se je razblinila in obup, ki je sledil tej veri, je prav dobro ilustriran v Čehovljevih igrach, ki bi jih lahko označili kot dramatizirano moralno zagato. Vsi njegovi junaki so odvišni na tem svetu. Ker ne vedo, kaj naj začno s seboj in z življenjem, postanejo razdražljivi, polni sovrašstva in skrajno brezvoljni, kajti njihova volja si ne more najti več nobene smeri. Celotni, ki delajo za kak določen smoter, morajo priti, podobno kot Striček Vanja, slej ali prej do spoznanja, da je bil ta njihov življenjski smoter gola iluzija. Samo ljudje brez občutljivosti imajo lahko srečo v življenju. Sreča, uspeh in vulgarnost pomenijo torej Čehovu toliko kot eno in isto. To vidimo na Lopatinu v *Češnjem vrtu*, na profesorju Serebjakovu v *Stričku Vanji* in še nekaterih njegovih junakih. Vzlic temu pa je Čehovljev odnos do življenja umetniško tako dezinteresiran, da je vzvišen celo nad pesimizen. Čehov ne obtožuje družbe in življenja, marveč zgolj ugotavlja s hudo-mušnim in otožno resigniranim smehljajem, v katerem kdaj pa kdaj zaživi rahlo upanje v lepšo bodočnost.

V tehničnem pogledu ne družijo njegovih dram v strnjene enote za-pletke, ki so v večini primerov zelo ohlapni in nenapeti, ali pa jih sploh ni, nego ozračje ničevosti in nesmiselnosti, ki lebdi nad njimi kot nekakšna usoda in druži vse na videz slučajne in nepomembne besede, dejanja in čustva v nenavadno sugestivno celoto. Kot dramatik, ki je deloma učenec Turgenjeva in Ostrovskega, je postal Čehov prvi veliki mojster statične drame, v kateri so važni impresionistični poltoni in notranji dialogi. Zelo spretno skriva za najbolj vsakdanjimi in običajnimi besedami svojih junakov še neki drug in povsem drugačen smisel. Ta način izražanja opazamo tudi v Maeterlinckovih zgodnjih, krajših dramah, le da se ta zateka k pretiranim simbolom, medtem ko dosega Čehov vse večje učinke, ne da bi se kdaj koli oddaljil od impresionističnega realizma kot takšnega.

Protislovje Čehovljevih dram je v tem, da napravljajo najmočnejši učinek baš tedaj, kadar so najmanj dramatične po svojih odskih sredstvih in domislekih, kajpada le, če so pravilno interpretirane. Toda te drame zahtevajo nov način statičnega uprizarjanja. Zato je postala njihova odrska vrednost očitna šele potem, ko jih je začel uprizarjati moskovski Hudožestveni teater. In res predstavljajo te drame, — zlasti *U t v a* — prav za prav prve začetke tega gledališča.

Čehovljev realizem sega preko krajevnih in časovnih resničnosti, nekaj, kar bi ne mogli trditi o njegovem plodovitem sodobniku knezu A. I. Sumbatovu (1857—1927). Sumbatov zelo dovršeno združuje v sebi istočasno ruske in zapadne vplive. Vendar je bil zmerom močno navezan na svoj čas in se je ukvarjal z zgolj aktualnimi stranmi življenja. Zato tudi njegov pomen živi in izginja hkrati s problemi in razmerami, ki se odražajo v njegovih delih.

Prev. P. Donat

BLODNJE INTELEKTA

MILENA MOHORIČEVA

V vrtincu časa, v zmedi, ki jo ustvarjajo nujnost razvoja, samovolja posameznikov in polarnost življenja, opaža sodobni kronist razrede, vojskuje se stranke, igralce v veliki igri, ki posegajo v svet z dejanjem in silo. Njegovo oko, ki zre v veliko sceno sveta in jo dojema v pretresljivih barvah krvi in smrti, redkokdaj opazi dejstvo, da je za vsem tem hrupom še nekje kraj, kjer išče samotni intelekt izhoda iz slepe ulice, v katero ga je pahnilo razburkano valovje časa.

Morda je res, da je ta samota, ta pustinja, v kateri živi, povsem brez učinka na potek dogodkov, morda je res, da je boj, ki ga bije sam v sebi, za splošnost povsem brez pomena. In celo to je res, da se vsega tega sam do potankosti zaveda in si ne dela utvar.

Toda vse, kar se je zgodilo zunaj v svetu, s potisočerjeno silo udarja ob njegovo zavest. Sleherni sunek iz sveta povzroča v njem neskončno bolečino. Kakor aparat je, ki postavljen na posebej določenem kraju zaznava in riše krivuljo potresov. Njegova občutljivost je stopnjevana do take skrajnosti, da zariše najrahljši drget zemlje. Ker je to živ aparat, človek, je pri slehernem zaznavanju živo prizadet in se mu odziva z vso svojo sposobnostjo za čustvovanje in mišljenje.

Čemu potem samota? Zakaj se ne vreči v morje dejanj, se izgubiti v množici ljudi, postati orodje snujoče zgodovine? To je zdravje, življenje, dihanje na polna pljuča. Sprostitev sil, prenos misli v stvarnost. Dejanje.

Nihče se ne more izločiti iz življenja in nikomur ni dano, da bi ga obšel. Občutiti mora vzroke in učinke, najsi občuti tudi enkrat samo vzrok, drugič pa učinek. Tudi snujoči intelekt dobiva svojo hrano iz sveta, zato mu je stik z njim nujno potreben. Življenjsko važen je zanj.

Toda sredi hrupa, sredi strastnega boja, ga obide nenadoma domotožje. To domotožje je težko opredeljivo. Morda je iskanje sebe, stremljenje, izločiti se iz vsega in določiti meje lastne osebnosti, izvesti razmejitve nasproti svetu, opredeliti okolico. Morda je težnja po tem, da bi razmislil do kraja o vseh vprašanjih, ki so v divjem tempu zavzemala njegovo zavest in se takoj zopet umikala novi verigi vprašanj. Smrt in življenje sta brzela mimo njega, videl je umirati ljudi od gladu, najsi je bil to že glad zaradi pomanjkanja kruha ali ljubezni. Hladno gre svet preko posameznikovega trpljenja, preko neštetihih osebnih tragedij. Za njimi ni več spomina, kakor za listom, ki že ves orumenel odpade z drevesa v jesenskem gozdu. Otroške oči, rojene za veselje, so se žalostne in bolne ozirale vanj. Matere so klele, namesto da bi pele o sreči. In zopet jih je nekaj takih, ki stavljajo življenje na kocko za stvar, v katero verujejo. V tem pestrem vrvenju ni nikjer kotička, da bi se človek za hip ustavil v njem, nikjer miru, da bi bil sam s seboj. Prav tako strastno, kakor se mlad zdrav človek posveti delu za cilj, prav tako zahrepeni intelektualci sredi vrvenja sveta po samoti. Tu si stojita nasproti dva svetova, svet dejanja in svet koncentracije. Tu je dvoje skrajnosti, ki jih nosi človek v sebi od rojstva do groba, ki valovita v njem neprestano in se borita za prvenstvo. Intelektualec je človek s prvenstveno drugim predznakom. Njegovo stremljenje velja koncentraciji, izdal bi sebe in svoje delo, če bi se umaknil iz boja zanj.

To stremljenje, ki se prvotno pojavlja skoraj povsem podzvedno in prodre v zavest šele takrat, kadar človek dozori in obračuna s seboj, je intelektualcu v sodobnem svetu zelo škodljivo. Prvič ustvarja videz nezanesljivosti. Najsi se požene še s tako silo v kar koli, najsi dela požrtvovalno za kako zasnovo, ko pride čas, se potegne kakor polž nazaj v svojo hišo in ni je moči, ki bi ga spravila iz nje. To se zgodi s prav tako nujnostjo, kakor odpada dozoreli sad z drevesa. V času, ko vse stremlje po povezanosti, po strogi organizaciji, stremlje intelektualci prav zaradi svoje težnje po koncentraciji po popolni svobodi in želi samemu sebi pridržati odločitev za sleherni korak, ki ga stori. Vsaka, še tako neznatna vezanost, je zanj neznosno breme. Zato je drugi očitek, ki je naslovljen nanj, očitek individualizma in anarhizma. — V času, ko velja vse zanimanje mednarodnemu gospodarstvu, indeksu cen, spremembi družbenega reda, je človeček, ki se v svoji polžji hišici bori za jasnost v sebi, ki se vprašuje o smislu vsega, o odgovornosti, o smotrenosti, o zavesti, podoben slavnemu bojevniku z mlina na veter. Donkijhotstvo je nesporna oznaka zanj, in za ljudi, ki mislijo praktično in jim je merilo vsak trenutek sproti, je smešen, klovnski. To je bil vedno delež intelektualca, sodobnega pa še prav posebno; njegov položaj v družbi je skrajno majav in negotov. Ne samo zaradi nujnih omenjenih poklicnih pridevkov, marveč predvsem tudi zaradi nalog, ki mu jih nalaga poklic sam po sebi. Tam

v svoji polžji hišici, kjer izključi vse stike z zunanjim svetom in se za nekaj časa zavrti vase, da se reši bremen gradiva, ki se je nagromadilo v njem zunaj v svetu, mora izvojevati boj, ki je težji, kakor bi mogel kdaj sanjati kdo, ki stoji izven tega začaranega kroga. Vsako bitje, ki ga je srečal, zadobi v tej samoti ogromne, pošastne razsežnosti. Razraste se v simbol. Dogodki dobivajo tipične poteze, v valovanjih množic odkriva intelekt zakonitosti. Ko vse razčisti v sebi, ko vse razčleni in razdrobi v tisoč drobcev ter nato sintetično strne in meri ob svojih spoznanjih, ustvarja svet nanovo. Njegova osebnost je tista zrcalna ploskev, ki odraža podobe.

Ko postavi tako upodobljeni svet pred ljudi, ga čaka naslednja postaja na poti njegovega poklica. Tu trči ob zavest sveta, ki često prav surovo obračuna z njim. On vé, da je vse, kar je storil, resnica, ki jo je spoznal v trdem boju in ki jo je dolžan oznanjati, pa najsi bo na vkljub vsem. Zanj mora vzeti nase preganjanje in izobčenje, iskati mora vedno znova možnost, da to resnico izpoveduje.

Kje pa je meja med resnico in utvaro? Vprašanje je navidez zelo smešno, je pa vendarle eno izmed bistvenih vprašanj. Kako je mogoče, da bi en sam človek izpovedoval resnico, ki je vsi drugi ne poznajo, ne priznavajo, da, ki se bojujejo proti njej. Kako je mogoče, da bi on sam v svoji samoti dognal več ko vsi drugi zunaj? Kje je kriterij za to, da je njegova resnica resnica in ne utvara? Morda si res ni mogoče misliti bolj tvegane steze, kakor jo hodi snujoči intelekt. Zakaj osebno prepričanje, pa najsi še tako trdno, ne more biti porok zanj. Zanesljivost dognanj se mora izpričati pač drugače, kakor ob tako subjektivnem činitelju. Često je ta subjektivni činitelj osebnega prepričanja edina opora bojujočemu se intelektualcu. Pogosto je opora blodnji, ki je očitna vsemu svetu, samo prizadetemu ne. V svoji samoti je že davno izgubil smisel za to, da bi točno ločil dejstva od fantazije. Vse, kar sprede v svoji odmaknjenosti, je plod domišljije, utvara bolnih možgan, izgubljene ali pomanjkljive sposobnosti za življenje. Vse žrtve, vsa junška borba je bila samo izgubljanje časa in nič več. Plesalec na vrvi je zdrknil v globino. — Toda, ali je mogoče, da res ni trdnejšega oprijemališča od osebnega prepričanja, in končno, ali ni že to samo dovolj veliko, močno in tehtno, da opravičuje samotnega bojevnika in izpodbije dvome? Žal temu ni tako. Kajti razlike med dejstvom in utvaro, med dognanim in izmišljenim ni mogoče spraviti s sveta. In intelektualcu, ki se bori za pravo podobo sveta, je na razpolago dvoje bolj trdnih oprijemališč.

Prvo je izročilo, smer razvoja, ki jo mora odstreti in osloniti svoje delo vanjo. Samega sebe mora vključiti v ta tok, v sebi mora občutiti kontinuiteto. Če čuti to, bo nesporno našel odmev in izvojeval je zase že pol zmage. V tej zvezi se je zanimivo spomniti, kako je osamljeni Prešeren segal nazaj v zgodovino svojega naroda in v njegovo življenjsko zavest, in kako so, na primer, na prvem slovenskem taboru leta 1868. govorniki poudarjali takoj spočetka, da se slovenski narod več sto let ni smel svobodno združevati pod milim nebom. — Vsi ljudje te vrste grebejo nazaj v preteklost. Tako poroča na primer Krupskaja, da je Lenin do potankosti poznal Cicerona, in da so dobri poznavalci njegovega dela odkrili v njegovih govorih prav ciceronsko konstrukcijo.

Osebno prepričanje mora imeti kontinuiteto, če naj ne bo prazno. Če svojo resnico lahko podkrepimo z izjavo nekoga, ki mu je njegova osebna

resnica že davno priznana, smo mnogo pridobili. Kakšen smisel naj bi sicer imelo, da se neprestano sklicujemo na Trubarja, na Prešerna, Levstika in Cankarja. Kakšno stvarno vrednost in pomen bi to sklicevanje moglo imeti? Če se sklicuje Thomas Mann na Goetheja, Tolstoj na Dickensa, Dostojevskij na E. T. A. Hoffmanna, Puškina itd., je to samo potrditev tega, da so se vsi imeli zgolj za postojanko na razvojni poti človeštva in nič več. Tu naj nam služijo te navedbe samo za potrdilo, kako lastna osebnost v perspektivi preteklosti in odgovornosti za bodočnost povsem izgine, in kako prav v tem izginotju šele dobi pravo potrdilo.

Osebnost dognana resnica pa ne najde opore samo v naslonitvi na preteklost, marveč tudi v svitu odgovornosti za bodočnost. V takem sorazmerju je že precej jasno razvidno, kako rešiti sporno vprašanje o utvari in resnici, in kje so prijemljive meje. Še jasnejše pa vse postane, če pokličemo na pomoč tudi drugo oprijemališče. To je gradivo dejstev. Vse, kar sloni na dognanju, na poznanju stvari, in se sklada z objektivnimi dejstvi, se loči od izmišljenega, nepristnega; tako je tudi že samo gradivo porok za to, da se stopinje dotičnega človeka bližajo resnici. Prenešeno v območje pisateljevanja, bi se lahko spomnili Stritarjeve izjave pokojnemu profesorju Prijatelju, ki ga je nekoč vprašal, po kakšnih vidikih je postopal, kadar je sprejemal gradivo za Zvon. Stritar mu je odgovoril: primeru. Če imaš v roki živega in nagačenega ptiča, boš brez povpraševanja in razmišljanja vedel, kako se moraš odločiti. Živega boš takoj ločil od nagačenega. In živo je vse, kar je neposredno, iz prve roke, kar je zraslo iz izkušnje in iz poznanja predmeta.

Individualizem intelektualnega delavca ima torej svoje občutne meje. Že iz poklica samega, ki zahteva od njega sicer res sposobnost za koncentracijo, sposobnost za zbranost sredi hrupnega sveta in ki mu prinaša željo po samoti, izhaja druga zahteva, da pozna pretekla prizadevanja na svojem področju, da občuti odgovornost za bodoči razvoj in da pozna svoje gradivo iz prve roke. Vse to ga mora nujno obvarovati skokov v praznino, zlasti pa toli priljubljenega žalovega globokoumja, ki se izživlja v brezkončnih razgovorih ali spisih o ničemer, izsesanih v trudapolnih prizadevanjih iz lastnih prstov, in nalovljenih iz zraka.

Kar se tiče očitkov nezanesljivosti in anarhizma, ki dežujejo na intelektualce ob vsaki priliki, niso povsem pravični. To je lahko samo zvestoba poklicu, ki zahteva od človeka mnogo in ki mu ne dopušča, da bi delal skoke vstran. Pameten organizator bo zaradi tega upošteval okolnosti, zlasti pa dejstvo, da je treba za izvrševanje intelektualnega poklica znanja v mnogo obsežnejši meri, kakor za kak praktični poklic, in da je snov, ki jo mora intelektualni delavec obdelati, tako razsežna, da zanjo jedva zadošča eno samo človeško življenje. Zato bo uvideven organizator intelektualca vključil v njegov krog in ga bo na splošno uporabljal samo za delo na lastnem terenu. To se mu bo obneslo in ne bo se mu treba pritoževati nad nezanesljivostjo intelektualca in nad njegovim anarhizmom, ki da ne pozna ničesar razen sebe in ki ne prizna ničesar nad seboj. Njegova dolžnost je, da se preda svojemu poklicu na življenje in smrt, zato zanj ne sme biti ničesar razen njega in ničesar nad njim. To je prav naravno in nujno. Je pa seveda neprijetno za ljudi, ki so navajeni misliti v okorelih obrazcih, ki nimajo stvariteljskega instinkta in ki jim popolnoma manjka sleherni smisel za inspiracijo.

Za pisatelja je na primer važno, da dovrši svoj koncept. Njegova naloga in dolžnost je, da si ustvari in poišče take okoliščnosti, v katerih ga bo mogel izvesti. Če kdo zahteva od njega, naj svoj čas še bolj razbije, naj se ukvarja bogve s čim, samo s tem ne, kar je njegov poklic, bo seveda prejel ali slej pri njem naletel na odpor. Spočetka disciplinirani prijatelj bo jel kazati čedalje bolj očitne znake nepokorščine in nediscipliniranosti, in bo lepega dne na vrat na nos pobegnil. Skril se bo v tak kraj, ki je bogu za hrbtom, kjer ga ne bo nihče našel in kjer bo lahko odložil svoje breme s črnilom na papir. Pokazal se ne bo iz svoje luknje poprej, dokler ne bo zapisal zadnjega stavka. Tako razbremenjen bo zopet pripravljen sprejemati nove vtise.

Donkijhotstvo je poslednji očitek, ki zadeva intelektualca. Ko je prebrodil nepomembnost, nezanesljivost, individualizem, anarhizem in kar je podobnega, letijo nad njegovo grešno glavo očitki, ki se vsi vrtijo v nekem določenem krogu, a niso prav natančno opredeljeni. Lomljenje kopja z umišljenim sovražnikom, boj za utopične cilje, kakor so človek in njegovo dostojanstvo, svoboda ustvarjanja, pravica slehernega človeka do vseh dobrin, in podobni.

Kljub temu navidez svetu odmaknjenemu in nestvarnemu početju pa predstavlja neredko prav intelektualec tisto družbeno plast, v katero odlagajo gospodarji sveta svojo prvo jezo in kamor naslavljajo svoje prve udarce. Grmade knjig, ki so že gorele in ki gorijo, so preizkušeno bojno sredstvo na pohodu proti intelektualcu, izgon in preganjanje prav tako.

Človek, ki je vse življenje živel v znamenju domotožja po samoti, se znajde v paradoksnem položaju, da ga preženejo z doma, ker je bojda nevaren svetu. Nevaren zaradi svoje osebne resnice. Takih žrtev poklica pozna zgodovina nebroj. Ni treba iti daleč po svetu, da jih najdemo. Prešerna so izločili iz družbe in ga zamolčali, Cankarjeva Erotika je doživela usodo grmade, on sam je prenočeval na ljubljanskem gradu, cela vrsta ljudi je bila deležna usode emigranta. In vendar jih kronist časa ne beleži ali pa jih omenja mimogrede z omalovaževanjem. Morda zato, ker je intelektualec doma povsod in nikjer, ker je najbolj doma sam s seboj, v samoti, ki si jo ustvari, kadar se umakne.

Žrtve, ki jih zahteva poklic od ustvarjajočega intelektualca niso majhne, dasi so nepriznane. Če preudarimo samo trpljenje, ki ga je moral vzeti nase sodobni intelektualec zadnja desetletja, bo zavzelo prav neverjetne razsežnosti. Na svojih ramenih ni samo nosil propadanja celih družbenih plasti in zaman iskal rešitve zanje, kakor Sinclair Lewis. Njegovi številni junaki so sicer našli izhod iz zagat življenja v ljubezni dveh ljudi in v ljubezni do otroka, toda to je bil izhod za silo.

Koliko intelektualcev je že bilo deležnih in je deležno dandanes najbolj neprijazne usode, usode emigranta. Vržen z doma, v katerem je zakoreninjen z vsem svojim bistvom, ki mu je veljala njegova skrb in ljubezen, se mora na tujem boriti za goli obstanek, za krov nad glavo, za prostor v kotu, in poljubljati roke, ki mu nudijo miloščino. Ali si je mogoče misliti bolj francoskega človeka kakor je madame Tabouis ali bolj nemškega kakor je Thomas Mann, ki preživlja dneve svoje visoke starosti kot emigrant onkraj velike luže? Prav on, ki je skušal spresti nit nemškega duha iz preteklosti v bodočnost, ki je neprestano ril po starih pergamentih, na katerih se je ta duh upodobil, prav on je moral doživeti tako usodo.

In končno, ali ni zastopnik moderne intelektualne Anglije, kakršen je na primer Aldous Huxley, vzel nase bremen tega rodu, obremenjenega z dediščino tisočletne kulture in civilizacije in obupavajoče nad njo, in ali ni z njim dvomil nad vsem obstoječim? Zasmehoval je kot glasnik te generacije stare, okorele forme, staro vero in običaje, stare cilje, in je moral doživeti v sebi ves strahotni potres, ko se je zrušilo nad njim vse staro in je zazijal pred njim nič. Ali ni zdvomil nad vsem, nad svojim poklicem, nad umetnostjo? Bil je toliko sin prejšnjih dob, da je bil vaje pluti po morju v okrilju starega kompasa. Kompas pa se mu je zdrobil v rokah. Smehljaje, z ironijo, hladno, se je hotel povzpeti preko vsega z lahkotnim »ničevok«. Toda žejno človeško srce se nikoli ne more umiriti in vsi ti smehljaji, vsa ta ironija, so samo prikrita bolečina. Neutrudno išče človek dalje, zakaj s praznino, ki se odpre pred njim, ko se ruši staro, se ne more zadovoljiti. Nositi breme popolnega skepticizma cele generacije je junaštvo, ki presega naše pojme.

In vendar ostaja ustvarjajoči intelektualci v svoji samoti sam s svojo usodo. Pečat poklica mu daje videz izjemnosti, in za to se pokori vse življenje. Toda izogniti se ne more dolžnosti, da postane registrator življenja, da postane izpovedovalec rodu, iz katerega je izšel in da poda to svojo izpoved tako resnično, kakor jo je spoznal v sebi. Morda velja zanj včasih res, da sanja z odprtimi očmi pri belem dnevu, morda se po pravici zdi ljudem smešen utopist in fantast. Toda kolikokrat je samotna, nepriznana misel že slavila zmago, in kolikokrat so se utopije, blodnje intelekta, že izkazale za boljše stvarnost!

R

A

Z

N

O

V TOLSTOJEVEM MUZEJU

(Iz popotnega dnevnika)

V dolgi ulici Krapotkina, kjer je muzej zapadno evropske umetnosti, stoji tudi tipična ruska stavba: muzej Leva Nikolajeviča. Najbrže ga ni popotnika, ki bi ne obiskal tega hrama, v katerem so našli smotreno razvrstitev najrazličnejši pisateljevi rokopisi, fotografije in drugi spomini na čas njegovega delovanja.

Po poti, ki je obsegala dobro polovico Evrope, je bil moj mošnjik že občutno prazen in vsaka kopejka je pomenila skoraj premoženje. Pri vstopu v muzej me je sprejel vratar, tipičen Rus, velik, v škornjih in kapi, kakor jo nosi tukaj vse. Pogledal me je dvakrat, trikrat vprašujoče, in ni vedel, kam naj me vtakne. »Profsojuz?« »Njet«, se odrežem po rusko (to znam brez napak). Če mu zdaj povem da sem iz tujine, bo povedal za vstop visoko tevilko. Končno se le odločim za svojo staro taktiko, povedati vedno vse po pravici. »Njet dengi« pri- stavim, in dal mi je širokogrudno najcenejšo vstopnico, kakor velja za strokovno organizirane domačine. Za različne ljudi so namreč takse različne, zlasti se veda za tujce.

In tako mi je bil vstop v Tolstojev muzej odprt.

Na poti iz sobe v sobo vstajajo pred človekom vse postaje Tolstojeve pisateljske, torej življenjske poti (1828 do 1910). Od prve trilogije »Detinstvo«, »Deška leta«, »Mladost«, nas vodi pot mimo Sebastopoljskih skic, novel iz dobe »Kozakov« do velike epopeje »Vojna in mir« (1864—1869), kjer je Tolstoj obdelal usodno dobo ruske zgodovine v letih 1805—1812 in kjer je upodobil »sive množice, nezavedne nosilce zgodovinskih poslanstev« (Brückner). Vse, kar je pisatelja spremljalo v tej dobi, ko je nastajal njegov največji tekst, zaživi pred nami. Razen stene gledajo na nas sodobniki, bližnji in daljnji, dogodki, pisateljev rodbinski krog; rokopisi so razvrščeni po mizah. Nato srečamo Ano Karenino, se ustavljamo ob Kreutzerjevi sonati, ob Ljudskih pripovedkah, ob dramah, ob Vstajenju ter ob Spovedi. To je glavna črta njegovega razvoja. Če pa naj bo slika kolikor toliko celotna, moramo omeniti teoretično plat njegovega dela, teološke in pedagoške spise. Vse to zadobi tukaj žive oblike. Rusi so sploh mojstri v urejanju muzejev, galerij in kar je podobnega. Spomnimo se samo Eremita-

že in Muzeja revolucije v Leningradu, Galerije Tretjakovskega in Muzeja zapadno evropske umetnosti v Moskvi. Mojsrsko znajo vedno prikazati glavne črte. Zato ni čudno, da ob obisku v Tolstojevem muzeju oživi vse, kar je človek vedel iz literarne zgodovine; nekje iz temnih kotov spomina se priplazijo vsi podatki in se povežejo s tem, kar je pred teboj, v ubrano celoto. Najbolj zanimivo pri tem obisku pa je to, da človek prvič pogleda v pisateljevo delavnico.

Tu ti postane jasno, kaj je pisateljski poklic. Tu je šele očitno, kako je delal pisatelj takega formata, kakor je Tolstoj. Kakor vežba pianist — ta primera morda ne bo tuja Tolstojevemu načinu dela — vsak ton posebej, da mu zna izvabiti različno barvo in značaj, enkrat kantileno, drugič staccato, da ga prinese enkrat v pianissimu drugič v mezzu in v vseh odtenkih, ki so možni, prav tako je delal Tolstoj na problemih pisateljevanja. Tako vidimo na primer, da je isti pejsaž obdelal v dvanajstih in več varian-tah, da je zunanost kakega človeka opisoval sebi za veselje in vajo na razne načine in se ni nikoli utrudil, da ga je pri istem dejanju osvetljeval iz raznih strani. Kakor razpolaga pianist s tehničnim znanjem, ki mu je vsak hip na razpolago in ki mu dopušča, da igra komade najrazličnejšega značaja drugega za drugim, kakor obvladuje pianist svoj instrument tako, da z določenimi prijemi izvablja tipkam vedno drugačne učinke, prav tako je obvladoval ta veliki pisatelj instrument jezika.

Pred takim mojstrom izgine v prah in pepel vsa borna pisarija, ki čaka na trenutke duševnih senzacij, da lahko sede za pisalno mizo, in ki grize svinčnik, da stisne iz sebe kapljico soka, ki je brez vonja.

Poražen, uničen stopa človek nazaj v vrvenje Moskve, te zakladnice tolikih bogastev, kjer valovi življenje v tako burnih valovih, kakor menda nikjer na svetu.

K. S.

O SOVJETSKEM FILMU

Filmi, ki smo jih vajeni gledati, so namenjeni povečini oni internacionalni, neopredeljivi publiki, ki nima prav izrazitih stremljenj, in nimajo drugega namena, kakor biti zanjo »circenses«. Od tod tudi večno obravnavanje tem, ki se glasijo vse nekam podobno. Ljubezen v gorah, ljubezen zjutraj, opoldan in zvečer, Najlepša žena sveta, Lov za bogastvom, in kar je podobnega. Filmski podjetnik tudi ni imel drugega namena,

kakor ugoditi tej publiki in dobro zaslužiti. Redkokdaj naletimo na filme z resnično umetniškimi ambicijami, dasi jim je treba priznati tehnično dovršenost.

Sovjetska filmska industrija je v državnih rokah; vodijo jo prvenstveno umetniki in pedagogi. Njeni proizvodi so namenjeni širokim množicam zveze in njih smoter je civilizatoričen in kulturn. V prvi vrsti so morali tod ustvariti šele pogoje za razmah filma, poskrbeti za mrežo dvoran po vsej državi. In ker je ta film namenjen množici, ki je bila še pred dobrimi dvaindvajsetimi leti civilizatorično neobdelana ledina, mora biti sovjetski film nujno prilagojen potrebam množice. Opraviti mora v prvi vrsti vzgojno nalogo; v zvezi z umetniško izvedbo je torej vzgojni vidik za sovjetski film merodajen.

Vsi trije filmi, kar smo jih pred kratkim gledali v Ljubljani, Peter Veliki, Požarski in Minjin ter Volga, zasledujejo podobne cilje. Prvi je v mogočnih zamahih pokazal stremljenje naroda po svobodi, organizaciji, civilizaciji, drugi je bil zgodovinsko poučen. Nudil je do potankosti verno sliko tedanjega bojevanja, prikazal je vse vrste orožja, taktiko boja in napadanja, celo natančno predstavo o nabijanju topov v tistem času. Posredoval je žive, nazorne predstave o celi zgodovinski dobi. Idejo dela za skupnost, žrtvovanja za skupno stvar, vedno znova zasledimo v sovjetskem filmu. — Eno izmed najučinkovitejših sredstev sovjetskega filma pa je smeh, ki ima enkrat značaj kritike, drugič dobrodušne šale, hudomušnosti, včasih pa prehaja prav po rusko v grotesko. V tem smehu, kakor v velikih dejanjih, v požrtvovalnosti in v navdušenju, se znova znova izraža ona lastnost sovjetskega človeka, ki bi jo približno lahko imenovali brezbrežnost. Njegovo čustvo nima dna, pritirati zna tudi najbolj priprosto šalo do take skrajnosti, da se človeku zvrta in ga postane skoraj strah. — V filmu »Volga« velja smeh birokratu, prizadevanjem po modernizaciji z aparati, ki ne funkcionirajo, gre na račun osebnega častihlepa in karierizma. To je zdrava reakcija življenja proti okostenelosti, upor človeka proti suhemu birokratizmu. Ridendo dicere verum je načelo, ki se je izkazalo in obrodilo sad tudi v sovjetskem filmu.

Drugo, kar je treba pri sovjetskem filmu posebej poudariti, je njegova izvedba. Nje umetniška višina je nesporna. Oba vidika, vzgojni in umetniški, zagotavljata sovjetskemu filmu že sama po sebi eno med prvimi mesti v svetovni filmski produkciji.

M. M.

NJEGOŠEVA PISMA

Državna tiskarna v Beogradu je izdala pred kratkim »Pisma Petra Petrovića Njegoša«, kakor jih je uredil eden najmarljivejših zbirateljev gradiva o velikem črnogorskem pesniku, profesor Dušan Vuksan. Kljub vsej obsežnosti knjige (XVI plus 599 strani velike osminke), v kateri je obelodanjenih 757 Njegoševih pisem, moram takoj omeniti, da ta pisma časovno zajemajo dobo od 22. oktobra 1830. do konca leta 1841. Druga polovica bo natisnjena v drugi knjigi, ki bo v do glednem času izšla.

Skoraj čudno je, da do danes ni bilo mogoče izdati v enotni izdaji teh pisem. V načrtu je namreč taka izdaja bila kmalu po svetovni vojni, ko je v dveh zvezkih v državni izdaji izšlo Njegoševo književno delo (1926 in 1927). Pokojni Pavle Popović se je že dobro pripravil za izdajo Njegoševih pisem in jih tudi v prepisih zbiral z vseh vetrov, toda dela žal ni dokončal. Sicer so bila pisma, ki so natisnjena v tej prvi knjigi, deloma že objavljena. Vendar jih je večina (525) sedaj prvič v tiskani besedi dostopnih širši javnosti. Čez dvesto jih je bilo namreč natisnjenih v Spomenici, ki je pred štirinajstimi leti izšla na Cetinju.

Zmotil bi se, kdor bi mislil, da so vsa Njegoševa pisma, ki jih je znanih okrog 1500, intimnega značaja, pisana prijateljem, sodobnikom itd. Ne. Zdaleč več kakor zasebnih je, lahko bi dejal, službenih pisem, ki jih je vladika Njegoš pisal v vlogi državnega poveljavarja Črne gore. Iz teh pisem lahko človek šele dobi vpogled v podrobnosti, v vsakdanje vladarske skrbi, ki so morale Njegoša in ga vsekakor motile v njegovem filozofsko-književnem delu. Zares privatnih pisem je kaj malo. Tako pogosto je malenkost povod povzročil, da je Njegoš moral vzeti v roke pero in pisati. V njih je n. pr. govora tudi o ukradenem voliču, o cekinu, ki ga cesarski podanik ni hotel plačati revni Črnogorki, o zastavljeni puški in še o marsičem malenkostnem in vsakdanjem. Časi, v katerih je vodil Njegoš svoje Črnogorce, niso bili ne mirni in ne prijetni za vladarja njegovega kova. Zato je tudi v pisemih polno sledov o obmejnih prepirih in praskah, pa političnih in diplomatskih, zlasti z Avstrijo in Turki, pa tudi z Rusijo in drugimi. Zanimivo je, da je razen v začetku vso korespondenco vodil osebno Njegoš in pisma lastnoročno sestavljal in pisal. Obširneje o Njegoševih pisemih bo mogoče pisati, ko izide še druga knjiga.

Izdaja je strogo znanstvena, pisma je profesor Vuksan natisnil v časovni za-

povrstnosti, pisma vsakega leta posebej pa je opremil z zapovrstnimi številkami (kar nazadnje ni praktično!). Na koncu knjige je skoraj sto strani registrov (register oseb, katerim so pisma naslovljena; število pisem vsakemu posebej; vsebina pisem; registri oseb, krajev, oblasti, književnih del, časnikov itd.). Omembe vreden je tudi seznam ruskih in cerkvenoslovanskih besed, ki so manj znane in jih je Njegoš rabil.

Ob koncu bi omenil, da bi bilo priporočljivo in prav, pa nazadnje tudi s kulturno-zgodovinskega vidika potrebno, ko bi se sčasoma začelo misliti na natis drugega dela korespondence, namreč pisem, ki jih je Njegoš prejel in katerih je ohranjenih okrog 1200. Šele z objavo teh pisem bi marsikatero Njegoševo pismo dobilo potrebno osvetlitev in tolmačenje.

T. P.

SRPSKI KNJIŽEVNI GLASNIK O VODUŠKOVEM »ODČARANEM SVETU«

V zadnji številki Srpskega književnega glasnika, ki prinaša poleg drugega tudi prevod novele Miška Kranjca »Martin Žalig na vasi«, priobčuje Tone Potokar svojo kritiko o Voduškovi pesniški zbirki »Odčarani svet«. Iz te kritike povzemamo nekatere misli.

— Božo Vodušek je stopil v slovensko liriko kot ekspresionist. Pripadal je skupini, ki je propagirala religiozno smer v slovenski povojni liriki. Toda ta subtilna poezija, ki jo v prvi vrsti zastopata brata Anton in France Vodnik, a deloma tudi E. Kocbek, ni mogla docela pritegniti mladega B. Voduška, ki je tedaj prav za prav šele iskal svojo smer.

Dvom, ki se je zelo zgodaj pojavil v njem, ga je pripeljal na čisto drugo pot. Božo Vodušek se je docela otresel dogmatičnega verovanja, osvobodil se je vseh vezi in vseh predsodkov. Utvare so izginile, življenje se mu je pokazalo v vsej svoji trdoti in okrutnosti. In demonska poteza, ki je bila že od vsega početka v pesnikovi naravi, se je razrasla, pesnik se je z vso silo uprl idealom svoje zgodnje mladosti. Zatekel se je v negacijo, v upor, v priznavanje gole stvarnosti brez vsega olepšavanja, stvarnosti, ki se naslanja samo na človeški razum.

Ta pesniška zbirka, ki jo je v okusni opremi izdala »Modra ptica« v Ljubljani, spada v vsakem pogledu v vrsto najoriginalnejših in najpomembnejših slovenskih pesniških knjig zadnjega časa. Trem uvodnim pesmim, ki so napisane v čisto ekspresionističnem slogu in ki končno niso niti tako značilne za prvo dobo nje-

govega ustvarjanja, sledi četrta pesem z naslovom »Balada v staromodnem slogu«, v kateri se pojavi Vodušek že kot izrazit skeptik. V pesmi »Smrti bič« pesnik tako drastično prikazuje ta prelom v sebi, ko poje:

Hotel sem božati, a mi je bič
padel v roke, žezlo smrtnega sveta,
in ko si je prvo žrtev izbral birič,
je postal rabelj lastnega srca.

Po prvem opoju, ki je posledica vsakega rušenja, pride doba iztreznenja, toda z njo tudi občutek velike osamljenosti. Pojavljajo se: cinizem, maščevalnost in stopnjevano roganje vsemu. Ta prehodna doba, ki se dovolj kaže v posameznih pesmih tega dela zbirke, je tudi oblikovno označena kot taka. Tu je nekaj verzov, ki s svojim refrenom spominjajo na O. Župančiča (Pastel, Drevesa), in celo na Srečka Kosovela (Trudnost). — Tretji, najobširnejši in najpomembnejši del knjige, so soneti. Solipsizem, ki se tako tesno veže z ekspresionistično umetnostjo, tu izgine. Za pesnika obstaja samo še zunanji, vidni in otipljivi svet. Njegovi odnosi do vsega so po večini negativni, kar izraža sedaj z dobrohotnim humorjem, sedaj z ostro satiro in ironijo ter srditim sarkazmom. »Dobrohoten nasvet«, sonet, ki je nedvomno nastal iz lastne izkušnje, je naravnost klasičen, in zadeva v našo politično problematiko. Ta sonet se glasi:

Pogoltni psiček neprijetni duh,
pa naj bo črn, pisan ali rdeč,
samo ne obotavljaj se nič več,
glej, v eni roki bič in v drugi kruh.

Le izmuzni se, neumni potepuh,
potepal se boš klavrn in suh,
za pričo vsem, da nisi storil prav,
in ko boš crknil v jarku, ti bo žal.

Tako ravna vsak dober gospodar,
ki mu je kaj za pasje zdravje mar
in za vesoljno dobrobit sveta;

zato so tudi v naši domovini
vsi brihtni psi pravičnega duha
in varno cepljeni proti steklini.

Temu sonetu je podoben tudi sonet »Pravica«. Proti koncu knjige sta dve pesmi, abstraktni seveda, ki se nanašata na sedanjo vojno: »Uvodne koračnice« in »Zračni napad«. Na koncu knjige sta objavljena dva uspela prevoda iz Puškina (»Obletnica liceja« in »Gostija ob času kuge«).

Nato se poročevalec podrobneje ukvarja s posebnostmi Voduškovega jezika ter z njegovimi pesniškimi oblikami in nazadnje takole zaključi svojo oceno:

— Pred nekaj dnevi je bila knjiga B. Voduška nagrajena z banovinsko književno nagrado. Mirno lahko rečem, da je knjiga to nagrado zaslužila. Kajti ta prva Voduškova knjiga pomeni nekaj novega in nekaj trajnega v slovenski povojni poeziji.

Zahvala in prošnja naročnikom

S to številko revije in s knjigo »Srbska trilogija« I. in II. del, ki jo naročnikom sedaj razpošiljamo, se zaključuje tekoče poslovno leto. Tako smo torej tudi v tem prvem letu vojne, ki našega naroda sicer ni zajela, a ki nam je vendarle prinesla nepričakovano veliko težav, izpolnili vse obveznosti nasproti svojim naročnikom. Prav tako moramo z veseljem poudariti, da so nam tudi naročniki ostali zvesti in tako izrazili priznanje našemu prizadevanju. Zahvaljujemo se jim za to naklonjenost, prav posebno pa še tistim, ki so nam z neposredno ali posredno propagando pridobivali nove naročnike. Prosimo vse, da nam tudi v bodoče z enako prijaznostjo stojijo ob strani, založba pa se bo potrudila, da bo tudi v bodočem letu vestno nadaljevala s svojim delom.

Končno pa se obračamo na tiste naročnike, ki so ta ali oni mesec pozabili na nas in nam niso nakazali mesečnega obroka naročnine. Nekateri so v zaostankih celo za več mesecev. Tako zamudništvo nam povzroča v teh časih še prav posebne težkoče in prosimo vse zamudnike, naj nam po priloženi položnici takoj nakažejo naročnino do konca tekočega leta. Ostali naročniki pa naj nam nakažejo obrok za november.

Z A L O Ž B A M O D R A P T I C A V L J U B L J A N I

Kot prva redna knjiga za prihodnje leto izide

tretji del

SRBSKE TRILOGIJE

ki jo je napisal

Stevan J. Jakovljević

»Srbska trilogija« obsega tri dele. Prvi del ima naslov »Leto 1914.« in popisuje, kako je srbska vojska v začetku Svetovne vojne premagala avstrijsko armado. Drugemu delu trilogije je naslov »Pod križem«, kjer je popisano, kako je bila Srbija pregažena in kako so se Srbi umikali čez albanske gore. Ta dva dela sta pravkar izšla v eni knjigi, ki jo sedaj naročniki prejemaajo kot četrto redno knjigo za tekoče poslovno leto. S to knjigo in s pričujočim zvezkom revije »Modre ptice« se tekoče poslovno leto naše založbe zaključijo.

Tretji del »Srbske trilogije« ima naslov »Vrata svobode«. V tej knjigi popisuje avtor solunsko fronto in njen proboj, s katerim je bil zadan nepopravljiv udarec centralnim silam. Ta del trilogije izide v decembru kot prva redna knjiga za naše prihodnje poslovno leto, ki se prične 1. decembra t. l.

Z A L O Ž B A M O D R A P T I C A V L J U B L J A N I

POZOR!

NOVOST!

Kot izredna publikacija je izšla v naši založbi knjiga:

STANKO LEBEN

Problem Dantejeve Beatrice

Ne prezrite te knjige, ki predstavlja svojevrstno znamenitost na našem knjižnem trgu, ki se ne more ponašati baš s številnimi knjigami esejističnega značaja. Ta knjiga bo posebno ugajala tistim bralcem, ki jih zanima vprašanje, v kolikšni meri se sklada vsakdanje realno življenje velikih pesnikov z življenjem, ki so ga opisovali v svojih nesmrtnih delih. V koliko so na primer junaki njihovih pesniških del vzeti iz življenja, v koliko so, recimo, Beatrice, Julija, Lavra in kakor koli se že imenujejo, plod pesnikove fantazije in v koliko so posnete po resničnih ljudeh, ki so s pesniki živeli? O takih in podobnih vprašanjih govori ta knjiga, ki je pisana v lepem, prijetnem in plastičnem slogu, da čitatelja takoj priklene nase.

Knjiga je lepo tiskana in okusno v platno vezana. Za naše naročnike stane samo din 30—, za nenaročnike din 40—.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Ne pozabite poslati

V VEZAVO

letošnjega letnika revije „Modre ptice“

Kakor vsako leto je založba tudi letos poskrbela za originalno vezavo »Modre ptice«. Kdor želi imeti letnik lepo originalno vezan, naj pošlje ves letnik naši založbi, ki ga bo dala vezat in ga bo potem poslala nazaj naročniku. Originalna vezava letnika stane din 30—, s poštnino din 35—. Prav toliko stane tudi vezava prejšnjih letnikov.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Ne pozabite na tile dve naši knjigi:

1. Aleksander Isačenko: Ne bojmo se ruščine

Poljuden učbenik ruskega jezika

2. Aleksej Tolstoj: Zlati ključek

Ena najlepših mladinskih knjig

»Ne bojmo se ruščine« stane za naročnike din 66—, »Zlati ključek« pa din 27—.

Nagrade

za pridobivanje novih naročnikov

Cenjene naročnike prosimo, da pokažejo naš knjižni program za prihodnje leto, ki je priložen 11. številu »Modre ptice«, tudi svojim znancem in jih skušajo pridobiti za naše naročnike. V ta namen razpisujemo zopet knjižne nagrade, ki so sledeče:

Kdor pridobi enega naročnika, si lahko izbere eno izmed sledečih knjig

KNUT HAMSUN
BLAGOSLOV ZEMLJE
Roman.

KNUT HAMSUN
POTEPUHI
Roman.

WALTER SCOTT
IVANHOE
Roman.

EMIL LUDWIG
NAPOLEON
Biografski roman.

FULOP MILLER
SVETI SATAN
Biografija.

LYTTON STRACHEY
KRALJICA VIKTORIJA
Biografija.

MADÉLON LULOFS
GUMIJEVE PLANTAZE
Roman s Sumatre.

PEARL S. BUCK
DOBRA ZEMLJA
Roman o Kitajski.

PROSPER MERIMÉE
SENTJERNEJSKA NOČ
Roman.

BOJAN ISAJEV
ROJENI SMO NA BALKANU
Roman.

D. H. LAWRENCE
SINOVI IN LJUBIMCI
Roman.

SIGRID UNSET
JENNY
Roman.

V. BLASCO IBANES
KRVAVE ARENE
Roman.

SINCLAIR LEWIS
ARROWSMITH
Roman

MAKSIM GORKIJ
TRIJE LJUDJE
Roman.

JANKO LAVRIN
**DOSTOJEVSKI,
NIETZSCHE, TOLSTOJ**
Tri študije.

JORDAN JOVKOV
ŽANJEC
Roman iz bolgarskega življenja.
(Samo v platno vez.)

KARL CAPEK
POGOVORI Z MASARYKOM
knjiga o velikem človeku filozofu in državniku
(Samo v platno vez.)

JAMES JEANS
TAJNE VSEMIJRJA
Poljudna astronomska knjiga.

IRVING STONE
SLA PO ŽIVLJENJU
Roman o Vincentu Van Goghu.

ALOJZ GRADNIK
SVETLE SAMOTE
Zbirka pesni. Samo v platno vez.

JACK LONDON
DOLINA MESECA
Roman.

IVAN A. GONČAROV
OBLMOV
Roman.

JACK LONDON
MARTIN EDEN
Roman.

OTTO WEININGER
SPOL IN ZNAČAJ
Roman.

VLADIMIR BARTOL
AL ARAF
Zbirka novel.

ANDRÉ MAUROIS
OBDOLJA V LJUBEZNI
Roman.

HEINRICH MANN
VELIKA STVAR
Roman.

IVAN S. TURGENJEV
**POMLADNE VODE
OCETJE IN SINOVI**
Dva romana.

THAMES WILLIAMSON
**ZEMLJA MI JE
POVEDALA**
Eskimski roman.

JOHN GALSWORTHY
SAGA O FORSYTH
Trije romani
Vsak roman velja za eno knjigo.

Kdor pridobi *dva* nova naročnika, si lahko izbere *dve* izmed gori naštetih *v mehko vezanih* knjig ali pa eno *v platno vezano*.

Kdor pridobi *tri* naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *tri v platno vezane* ali *dve v polusnje vezani*.

Kdor pridobi *štiri* nove naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih *knjig štiri v platno vezane* ali *tri v polusnje vezane*.

Kdor pridobi *pet* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih *knjig pet v platno vezanih* ali *štiri v polusnje vezane*.

Kdor pridobi *šest* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih *knjig sedem v platno vezanih* ali pa *pet v polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *sedem* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih *knjig osem v platno vezanih* ali pa *šest v polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *osem* naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih *knjig devet v platno vezanih* ali pa *sedem v polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *devet* naročnikov, prejme lahko izmed gori navedenih *knjig devet v platno vezanih* ali *osem v polusnje vezanih*.

Kdor pa pridobi *deset* naročnikov, si lahko izbere *dvanaest* izmed gori navedenih *v platno vezanih* knjig ali *deset v polusnje vezanih*.

Te nagrade bomo začeli razpošiljati s 1. decembrom. Razumljivo je, da jih bomo lahko poslali samo tistim, ki bodo pridobili zares *zanesljive* in *plačujoče* naročnike in ki bodo imeli tudi sami poravnane vse že zapadle obroke. -- Naročilnice za pridobivanje novih naročnikov so priložene reviji.

Opomba: Kdor si je pridobil pravico, da dobi za nagrado v mehko vezano knjigo, pa bi želel imeti knjigo v platno ali v polusnje vezano, jo lahko dobi, če doplača razliko v ceni med v mehko in v platno ali v polusnje vezano knjigo.

Z A L O Ž B A M O D R A P T I C A V L J U B L J A N I

Ali že imate

Wellsava

Svetovna zgodovina?

Reviji so priložene položnice. Naročnike prosimo, da poravnajo naročnino za mesec november.

Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Klišaje

*vseh vrst
 po
 fotografijah
 in
 risbah
 izvaja*
**Klišarna
 St. Deu**
Ljubljana, Dalmatinova ul. 13

Mestna hranilnica ljubljanska

je največji slovenski pu-
 pilarnovarni denarni
 zavod. Dovoljuje posojila
 na menice in vknjižbe.
 Za vse vloge in obveze
 * hranilnice jamči *

M e s t n a
 občina ljubljanska

Tiskarna Merkur, Ljubljana

TELEFON 25-52

SE PRIPOROČA ZA
 CENJENA NAROČILA,
 KI JIH BO IZVRŠILA
 HITRO, LIČNO IN PO
 ZMERNIH CENAH •
 TISKA KNJIGE, BRO-
 ŠURE, ČASOPISE, RE-
 VIJE, KUVERTE ITD.

MEMORANDE, RAČU-
 NE, LETAKE, LEPAKE,
 VIZITKE, VSTOPNICE,
 VABILA, LETNA PORO-
 ČILA ITD. VSE TISKO-
 VINE TISKA V ENI-
 ALI VEČ BARVAH •
 ROTO- IN KNJIGOTISK

V LASTNI ZALOŽBI IZ-
 DAJA: „SLUŽBENI LIST
 KR. BANSKE UPRAVE
 DRAVSKE BANOVINE“
 IN „ZBIRKO ZAKONOV
 IN UREDB“, KATERE
 SEZNAM SE VAM NA
 ŽELJO DOPOŠLJE •

GREGORČIČEVA ULICA ŠTEV. 23